

รายงานผลการดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

โครงการการสำรวจและรวบรวมพันธุ์ไม้น้ำในจังหวัดอุบลราชธานี

หน้าโครงการ

ดร. กาญจนา พุฒะ

คณะเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ร่วมโครงการ

นาย ชำนาญ แก้วมณี

ได้รับจัดสรรงบประมาณดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจาก

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2548

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมครั้งนี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีงบประมาณ 2548 ผู้ดำเนินงานขอขอบคุณเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ส่วนรับผิดชอบป่าดงนาทาม และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย สำหรับความช่วยเหลือในการสำรวจพันธุ์ไม้น้ำในอุทยานทั้งสองแห่ง ขอขอบคุณ อาจารย์ ชัยวุฒิ กรุดพันธ์ อาจารย์สาขาประมง และคุณนรินทร์ ผลเลิศ พนักงานประจำฟาร์มประมง ที่ให้ความช่วยเหลือในการดำเนินงานครั้งนี้

คณะผู้ดำเนินงาน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
สารบัญ	๗
สารบัญภาพ	ก
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	1
กลุ่มเป้าหมาย	1
แผนการปฏิบัติงาน	1
ผลการดำเนินโครงการ	2
สรุปผลการดำเนินโครงการ	49
ปัญหาและอุปสรรค	49
บรรณานุกรม	50
ภาคผนวก	51

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1 สหรัยหัวไม้ขีด	4
ภาพที่ 2 สหรัยหางกระรอก	5
ภาพที่ 3 เทปเล็ก	6
ภาพที่ 4 เทปยักษ์	7
ภาพที่ 5 สันตะวาใบพาย	8
ภาพที่ 6 สันตะวาหางไก่	9
ภาพที่ 7 ไม้ปลาไหล	10
ภาพที่ 8 สหรัยข้าวเหนียว	11
ภาพที่ 9 สหรัยฉัตร	12
ภาพที่ 10 เทาน้ำ	13
ภาพที่ 11 คับเต่า	14
ภาพที่ 12 บัวบา	15
ภาพที่ 13 บัวหลวง	16
ภาพที่ 14 บัวสาย	18
ภาพที่ 15 บัวเผื่อน	19
ภาพที่ 16 แหนริคเซีย	21
ภาพที่ 17 แหนแดง	22
ภาพที่ 18 จอกหูหนู	23
ภาพที่ 19 แหนเป็ดเล็ก	24
ภาพที่ 20 แหนเป็ดใหญ่	25
ภาพที่ 21 ไข่น้ำ	26
ภาพที่ 22 ผักคบไทย	27
ภาพที่ 23 ผักคบขาว	28
ภาพที่ 24 ผักบุ้ง	29
ภาพที่ 25 ผักกะเฉด	30
ภาพที่ 26 แพงพวยน้ำ	31
ภาพที่ 27 กระจับ	33

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากปัจจุบันพันธุ์ไม้น้ำถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่งของประเทศไทย ในแต่ละปีประเทศไทยส่งออกพันธุ์ไม้น้ำไปยังต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เนื่องจากได้รับความนิยมในการนำไปตกแต่งตู้ปลาสวยงาม ประเทศไทยเองยังมีการนำเข้าพันธุ์ไม้น้ำบางชนิดที่หายากจากอเมริกาใต้ ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วพันธุ์ไม้น้ำบางชนิดสามารถพบได้ในแหล่งน้ำธรรมชาติของประเทศไทย แต่เนื่องจากยังไม่มี การสำรวจอย่างจริงจัง จึงทำให้คนทั่วไปไม่เห็นคุณค่าทรัพยากรที่เรามีมาแต่ดั้งเดิม เพราะฉะนั้นคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เห็นความสำคัญของการสำรวจและรวบรวมพันธุ์ไม้น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาชีววิทยาและวิธีการขยายพันธุ์ในโอกาสต่อไป ซึ่งจะสามารถใช้ประกอบการเรียนของนักศึกษาสาขาประมงและใช้ฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษาคณะเกษตรศาสตร์ และใช้เพื่ออบรมเกษตรกร เพื่อนำไปประกอบอาชีพหารายได้อีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมชนิดของพันธุ์ไม้น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจที่พบจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับใช้ในการศึกษาชีววิทยาและการขยายพันธุ์ในโอกาสต่อไป

ลักษณะของโครงการ : โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

- ☒ ลักษณะการสำรวจ ศึกษา และวิจัยเพื่อการรวบรวมข้อมูล
- ☐ ลักษณะการศึกษาจากสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ☐ ลักษณะการเผยแพร่ เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ประชุม และสัมมนา
- ☐ อื่นๆ (ระบุ.....)

แผนการปฏิบัติงาน

ในการกำหนดจุดเก็บตัวอย่าง ใช้แผนที่จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อกำหนดบริเวณที่มีแหล่งน้ำที่สำคัญในจังหวัดอุบลราชธานี โดยแบ่งจุดเก็บตัวอย่างตามลักษณะทางนิเวศของแหล่งน้ำ แม่น้ำมูลเป็นตัวแทนของแหล่งน้ำไหลขนาดใหญ่ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธรเป็นตัวแทนของแหล่งน้ำนิ่งขนาดใหญ่ ทุ่งนาในเขตอำเภวารินชำราบ อำเภอสำโรง และอำเภอเดชอุดม เป็นตัวแทนของแหล่งน้ำนิ่งขนาดเล็ก ลำธารในอุทยานแห่งชาติผาแต้มเป็นตัวแทนของลำธารที่มีลักษณะเป็นโขดหิน และลำธาร

ในอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยเป็นตัวแทนของลำธารที่มีลักษณะเป็นดินทราย เมื่อกำหนดจุดเก็บตัวอย่างในแผนที่เรียบร้อยแล้ว ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. สำรวจพื้นที่เบื้องต้นตามจุดที่กำหนดจากแผนที่ และประสานงานเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ และชาวประมงตามแหล่งน้ำเพื่อเป็นผู้นำทางขณะออกสำรวจ
2. ออกสำรวจตามพื้นที่ต่างๆที่มีการกำหนดจุดเก็บตัวอย่าง บันทึกภาพตัวอย่างพันธุ์ไม้น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ รวบรวมพันธุ์ไม้น้ำบางชนิดเก็บไว้ในบ่อซีเมนต์ขนาดเล็กในฟาร์มประมง คณะเกษตรศาสตร์ เพื่อศึกษาชีววิทยาต่อไป
3. จำแนกชนิดของพันธุ์ไม้น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยใช้ตำราของ สุชาดา (2542) เป็นเอกสารหลักในการจำแนก อธิบายลักษณะทั่วไป และใช้อีกสารอื่นๆเพิ่มเติม

ผลการดำเนินโครงการ

ในการสำรวจครั้งนี้มุ่งเน้นในการสำรวจเฉพาะชนิดของพันธุ์ไม้น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีรูปแบบการนำไปใช้ประโยชน์ได้แก่ การบริโภค การลักทอเป็นเครื่องใช้ต่างๆ การใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเช่น การทำปุ๋ยหมัก การใช้เป็นไม้ประดับ และการใช้ประดับตู้ปลาและตู้พันธุ์ไม้น้ำ ดังนั้นพันธุ์ไม้น้ำทั่วไปที่ไม่มีการนำไปใช้ประโยชน์ซึ่งบางชนิดก็จัดเป็นวัชพืช จะไม่ได้มีการจัดรวมอยู่ในรายงานครั้งนี้ ข้อมูลจากการสำรวจได้มีการจัดกลุ่มพันธุ์ไม้น้ำตามลักษณะทางนิเวศที่พันธุ์ไม้น้ำแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับ ซึ่งมีการจำแนกเป็นกลุ่มดังนี้ (สุชาดา, 2542)

1. พืชใต้น้ำ (submerged plants)

เป็นพันธุ์ไม้น้ำที่มีการเจริญเติบโตอยู่ใต้น้ำทั้งหมด อาจจะมีรากยึดติดกับพื้นดินใต้น้ำ หรือไม่ยึดก็ได้ บางชนิดทั้งรากและลำต้นเจริญอยู่ในพื้นดินใต้น้ำ มีลำต้นบางส่วนและใบเจริญอยู่ใต้อากาศ น้ำ พืชใต้น้ำบางชนิดจะส่งดอกเจริญที่ผิวน้ำหรือเหนือน้ำ และเมื่อดอกได้รับการผสมจนเป็นผลแล้ว บางชนิดผลเจริญที่เหนือน้ำ บางชนิดผลจะเจริญที่ผิวน้ำหรือใต้น้ำ พืชใต้น้ำมีประโยชน์มากเพราะจะคายก๊าซออกซิเจนให้กับแหล่งน้ำโดยตรง ขณะเดียวกันก็จะดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเกิดจากกิจกรรมของสัตว์น้ำ ทำให้แหล่งน้ำอยู่ในสภาพสมดุล เช่น สาหร่ายหางกระรอก

2. พืชโผล่เหนือน้ำ (emerged plants)

เป็นพันธุ์ไม้น้ำที่มีการเจริญเติบโตอยู่ใต้น้ำบางส่วน และเหนือน้ำบางส่วน โดยมีรากหรือทั้งรากและลำต้นเจริญอยู่ในพื้นดินใต้น้ำ ส่วนของใบและดอกขึ้นมาเจริญเหนือน้ำ พืชพวกนี้บางชนิดพบว่าที่โคนต้นมีเนื้อเยื่อโปร่งๆสีขาว เรียกว่า *aerenchymatous tissue* ทำหน้าที่เก็บสะสมอากาศไว้เพื่อช่วยในการหายใจ เช่น ต้นเทียนนา บางชนิดพบว่าทั้งใบใต้น้ำและใบเหนือน้ำ เช่น บัวสายชนิดต่างๆ

3. พืชลอยน้ำ (floating plants)

เป็นพวกที่เจริญเติบโต ลอยอยู่ระดับน้ำ มีรากห้อยลอยอยู่ในน้ำ ส่วนต้น ใบและดอก เจริญอยู่ที่ระดับน้ำ มีรากห้อยลอยอยู่ในน้ำ ส่วนต้น ใบและดอก เจริญปริ่มน้ำหรือเหนือน้ำ บางชนิดถ้าขึ้นเกิน รากอาจจะหยั่งยึดพื้นดินใต้น้ำก็ได้ พันธุ์ไม้น้ำที่มีขนาดเล็กมักลอยตัวได้อย่างอิสระ เช่น พวกแหนต่างๆ พวกที่มีขนาดใหญ่มักจะมีส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชเปลี่ยนไปเป็นท่อนเพื่อพยุงให้ต้นพืชลอยน้ำอยู่ได้ เช่น ผักตบชวา มีส่วนของก้านใบพองตัวเป็นท่อน (buoyancy leaf) ต้นผักบุ้งมีลำต้นที่ภายในกลวงเป็นช่องอากาศใหญ่ ช่วยพยุงให้ต้นพืชลอยน้ำอยู่ได้

4. พืชชายน้ำ (marginal plants)

เป็นพันธุ์ไม้ประเภทที่มักขึ้นอยู่ตามชายน้ำ ริมคลอง ชายคลอง หนองน้ำ สระน้ำหรือทะเลสาบ ลักษณะโดยทั่วไปนั้นมีรากหรือทั้งรากและลำต้นเจริญอยู่ใต้ดิน ส่วนบางส่วนของต้น ใบและดอกเจริญเหนือน้ำ พันธุ์ไม้ประเภทนี้ใกล้เคียงกับพืชโคล่เหนือน้ำมาก หรือบางอย่างก็เป็นทั้งพืชโคล่เหนือน้ำและพืชชายน้ำ เช่น ต้นกกบางชนิด

การบรรยายลักษณะทั่วไปของพรรณไม้น้ำส่วนใหญ่อ้างอิงตาม ชูชาติ (2542) และเอกสารอื่นๆ

1. พืชใต้น้ำ (submerged plants)

จากการสำรวจครั้งนี้ พบพืชใต้น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (นำไปใช้ประโยชน์ในแง่ต่างๆ ได้) จำนวน 10 ชนิด (Genus) 6 วงศ์ (Family) ตามแหล่งน้ำต่างๆ ทั้งแหล่งน้ำนิ่งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ตลอดจนแหล่งน้ำไหล

1.1 หญ้าหัวไม้ขีด

ชื่อวงศ์ : Eriocaulaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Eriocaulon setaceum* L.

ชื่ออื่น : สาหร่ายหัวไม้ขีด หญ้าหัวหงอก

ภาพที่ 1 สาหร่ายหัวไม้ขีด

ลักษณะทั่วไป

พืชใต้น้ำที่ลำต้นเป็นสายกลมเรียวขาว ตามระดับน้ำรากยึดพื้นดินใต้น้ำ ใบแตกเป็นเกลียวรอบลำต้น ลักษณะใบคล้ายเส้นด้ายเรียวขาวประมาณ 3-10 เซนติเมตร มีเส้นกลางใบเพียง 1 เส้น ดอกออกเป็นช่ออยู่ที่ปลายช่อ ก้านช่อดอกยาวประมาณ 4-10 เซนติเมตร ส่งดอกขึ้นมาเจริญเหนือน้ำช่อดอกมีใบประดับสีเขียวเล็กๆ จำนวนมากรองรับ ดอกย่อยสีขาวเรียงอัดกันแน่นบนฐานรองดอกที่บวมพองมอเหมือนเป็นดอกเดี่ยว ดอกย่อยแยกเพศ ส่วนของดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก

3 กลีบ ดอกเพศผู้มีเกสรเพศผู้ 6 อัน อับเรณูมี 2 ช่อง ดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก 3 กลีบ ขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยงจริงไข่ภายในมี 3 ช่องแต่ละช่องมีไข่อ่อน 1 ใบ ยอดเกสรเพศเมียมี 3 อัน ผลแห้ง แก่แล้วแตกตามพู ภายในมีเมล็ดช่องละ 1 เมล็ด ขนาดเล็กยาวประมาณ 0.5 มิลลิเมตร

การใช้ประโยชน์ ใช้ประดับตู้ปลา

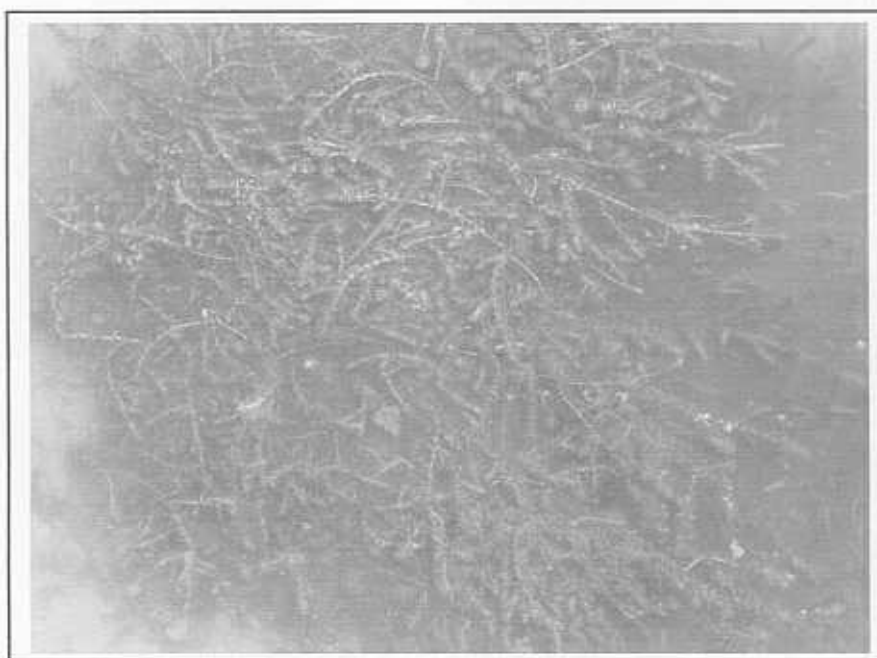
บริเวณที่พบ ลำธารบริเวณป่าดงนาทาม อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อำเภอโขงเจียม

1.2 สาหร่ายหางกระรอก

ชื่อวงศ์ : Hydrocharitaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hydrilla verticillata* (L.f.) Royle

ชื่ออื่น : hydrilla ผักขี้เต่า

ภาพที่ 2 สาหร่ายหางกระรอก

ลักษณะทั่วไป

พืชใต้น้ำที่มีอายุข้ามปี พบว่าทั้งที่เป็นดินแยกเพศหรือดินที่มีทั้งสองเพศ ลำต้นเป็นสาขกลม เรียวตามระดับน้ำแตกกิ่งก้านสาขา และมีลำต้นเป็นหัวอยู่ใต้ดินเรียกว่า turion สำหรับการสะสมอาหาร รากยึดดินใต้น้ำและมีรากตามข้อบ้าง ใบเดี่ยวแตกเป็นวงรอบข้อ 3-8 ใบไม่มีก้านใบแผ่นใบรูปไข่ยาว หรือรูปไข่ขนาน ใบยาว 7-30 มิลลิเมตร กว้าง 2-3 มิลลิเมตร ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อยละเอียด ดอกเดี่ยวขนาดเล็กแยกเพศ ดอกเพศเมียมีกาบหุ้มโคนก้านดอกลักษณะเรียวยาวส่งดอกขึ้นมา

บานที่ผิวน้ำ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก สีขาว 3 กลีบ ภายในรังไข่มีเพียง 1 ช่อง ยอดเกสรเพศเมียมี 3 ดอกเพศผู้มีก้านหุ้มเช่นกัน ดอกมีขนาดเล็ก ก้านดอกสั้นเมื่อดอกแก่จะหลุดลอยขึ้นไปบานที่ผิวน้ำกลีบเลี้ยง 3 กลีบและกลีบดอก 3 กลีบ จะบานทางกระดกกลีบลงล่าง เกสรเพศผู้ 3 อันชูเหนือหน้า อับเกสรเพศผู้ 4 ช่อง เมื่อแก่แตกออก ละอองเกสรจะปลิวฟุ้งกระจายไปตามลม เกิดการผสมเกสรระหว่างดอกเพศเมียที่ผิวน้ำ ผลขนาดเล็กรูปทรงกระบอก ขาวประมาณ 7 มิลลิเมตร ภายในมีเมล็ด 2-6 เมล็ด

การใช้ประโยชน์ ใช้ประดับตู้ปลาสวยงามและดูพันธุ์ไม้น้ำ

บริเวณที่พบ แม่น้ำมูลบริเวณหาดวังยาง อ. วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

1.3 เทปเล็ก

ชื่อวงศ์ : Hydrocharitaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Varisneria spiralis* L.

ชื่ออื่น : สันตะวาใบข้าว สันตะวานไก่

ภาพที่ 3 เทปเล็ก

ลักษณะทั่วไป

สันตะวาผมนางเป็นพืชน้ำอายุหลายฤดูที่มีต้นเป็นเหง้าเล็กๆ มีไหลสั้นๆ ขึ้นออกไป มีรากฝอยแตกออกตามข้อ ใบยาวรูปคล้ายรีบนับ สีเขียวอ่อนเรียงเป็นกระจุก กระจุกละ 4-10 ใบ แผ่นใผิวน้ำ ใบ

ยาวได้ถึง 1 เมตร มีเส้นใบ 3-9 เส้น เรียงขนานกันไปยังปลายใบ มีเส้นใบเล็กๆตัดเชื่อมระหว่างเส้นใบ
ริมใบจักรเล็ก มองเห็นได้โดยใช้แว่นขยาย

การใช้ประโยชน์ ใช้ประดับตู้ปลาสวยงามและคู้พันธุ์ไม้น้ำ ใช้เป็นอาหารสำหรับวัว ควาย แทนหญ้า
บริเวณที่พบ หาดวังยาง แม่น้ำมูล อำเภอวารินชำราบ

1.4 เทปักษ์

ชื่อวงศ์ : Hydrocharitaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Varisnerias gigantea* Graeb.

ชื่ออื่น : -

ภาพที่ 4 เทปักษ์

ลักษณะทั่วไป

เช่นเดียวกับเทปเล็ก แต่ขนาดเล็กกว่า

การใช้ประโยชน์ ใช้ประดับตู้ปลาสวยงามและคู้พันธุ์ไม้น้ำ ใช้เป็นอาหารสำหรับวัว ควาย แทนหญ้า
บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร อำเภอสิรินธร

1.5 สันตะวาใบพาย

ชื่อวงศ์ : Hydrocharitaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ottelia alismoides* L.(Pers)

ชื่ออื่น : ผักโตวา ผักโอบเหบ (ภาษาถิ่นอีสาน)

ภาพที่ 5 สันตะวาใบพาย

ลักษณะทั่วไป

พืชใต้น้ำที่มีอายุปีเดียว ลำต้นเป็นเหง้าสั้นๆอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยวแตกเรียงกันเป็นกอรอบลำต้น ก้านใบยาวขึ้นกับระดับน้ำมีรูปร่างหลายแบบคือ แบบรูป ไข่กว้าง รูปเกือบกลม รูปหัวใจเป็นต้นแผ่น ใบบางใส เส้นใบตามยาวมีประมาณ 7-11 เส้น และมีเส้นขวางเป็นระยะๆดอกเดี่ยว สมบูรณ์เพศ เส้นผ่าศูนย์กลางดอกยาวประมาณ 2 เซนติเมตร ก้านดอกยาวส่งดอกขึ้นมาเจริญที่ผิวน้ำดอกมีกาบหุ้มสั้นๆ ไว้ในระยะแรก ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอกสีขาวโคนสีเหลือง 3 กลีบ เกสรเพศผู้ 3-12 อัน ภายในรังไข่มี 6 ช่อง ผลเดี่ยวขนาดใหญ่ยาวประมาณ 5 เซนติเมตร เปลือกนอกมีครีบเมล็ดจำนวนมาก ขนาด 1-1.5 มิลลิเมตร รูปทรงกระสวย ผิวนอกมีขนอ่อนสีขาว พบเป็นวัชพืชในนาข้าว เป็นพืชใต้น้ำทั้งในน้ำนิ่งและน้ำไหลทั่วไป

การใช้ประโยชน์ นำมารับประทานเป็นอาหาร ปลุกในอ่างน้ำเป็นไม้ประดับ เช่นเดียวกับบัว บริเวณที่พบ นาข้าว ในเขตอำเภวารินชำราบและเขตอำเภอเดชอุดม

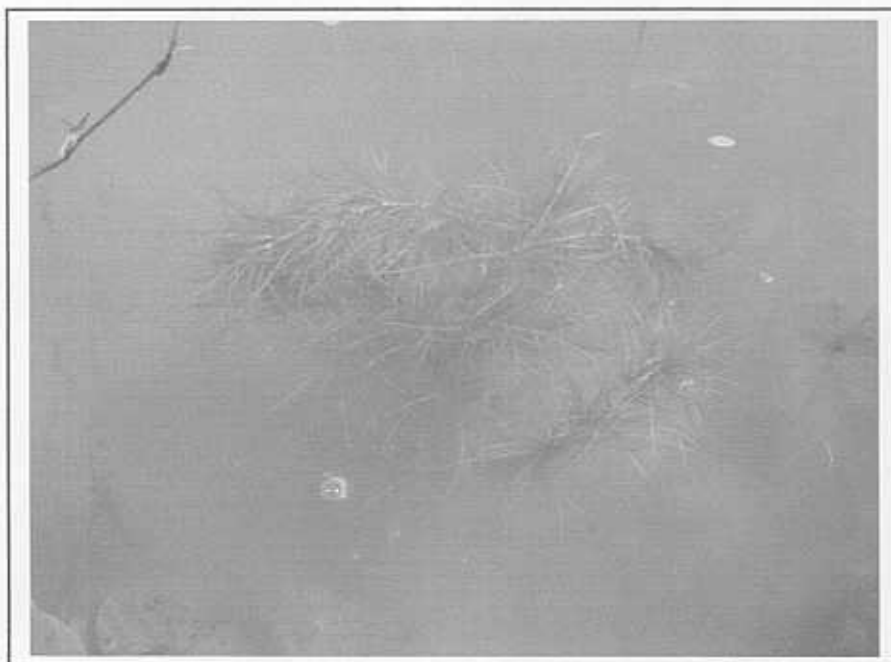
1.6 สันตะวาหางไก่

ชื่อวงศ์ : Hydrocharitaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Blyxa japonica* (Miq) Maxim.

ชื่อพ้อง : *B. laevissima* Hayata

ชื่ออื่น : สันตะวาขนไก่

ภาพที่ 6 สันตะวาหางไก่

ลักษณะทั่วไป

พืชใต้น้ำที่มีอายุปีเดียว ลำต้นเป็นสาขกลมเรียวยาว แตกกิ่งก้านสาขา รากแตกตามข้อ ถ้าน้ำตื้นรากจะยึดดินซึ่งอาจจะมีใบแตกเป็นกอได้ แต่ถ้าลอยน้ำใบจะแตกจากลำต้นแบบสลับหรือเกือบตรงกันข้ามใบเล็กเรียวยาวประมาณ 2-7 เซนติเมตร เส้นใบขนาดตามยาวประมาณ 6-12 เส้นไม่มีก้านใบ ดอกเดี่ยวสมบูรณ์เพศขนาดเล็กมาก เส้นผ่านศูนย์กลางดอกประมาณ 3 มิลลิเมตร ลักษณะของดอกได้สัดส่วนกันก้านดอกยาวส่งดอกให้มาเจริญที่ผิวน้ำโคนก้านมีกาบหุ้มลักษณะเป็นหลอดยาวส่วนของดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียวขนาดเล็กมาก 3 กลีบ กลีบดอกใหญ่กว่าเล็กน้อยสีขาว 3 กลีบ เกสรเพศผู้ 3 อัน รังไข่มี 3 พู ภายในมี 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 3 อัน ยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน ผลขนาดเล็ก ภายในมีเมล็ดจำนวนมาก พบเป็นวัชพืชในนาข้าวหรือตามแหล่งน้ำทั่วไป

การใช้ประโยชน์ ใช้ประดับตู้พันธุ์ไม้น้ำ

บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร อำเภอสิรินธร

1.7 ไม้ปลาไหล

ชื่อวงศ์ : Nymphaeaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Barclaya longifolia* Wall.

ชื่ออื่น : -

ภาพที่ 7 ไม้ปลาไหล

ลักษณะทั่วไป

เป็นพืชใต้น้ำที่มีอายุหลายปี ลำต้นเป็นเหง้ากลมขาวเล็กน้อย รากยึดดินใต้น้ำ ใบแตกจากลำต้นเป็นกอประมาณ 6-7 ใบ เป็นใบเดี่ยว แผ่นใบรูปทรงกระบอกยาวปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบเป็นคลื่น ผิวใบด้านหน้าสีเขียวด้านหลังสีม่วงแดง แผ่นใบยาว 20-30 เซนติเมตร ก้านใบกลมเรียวยาว ความยาวของก้านใบขึ้นกับระดับน้ำ ดอกเดี่ยวสมบูรณ์เพศ ส่วนประกอบของดอกมีใบประดับ 5 กลีบ ด้านนอกสีเขียวด้านในสีแดงคล้ำ หุ้มดอกไว้ก่อนดอกอ่อน เมื่อดอกบานแล้วใบประดับจะกางออกดูเหมือนเป็นกลีบเลี้ยง กลีบรวม 8-9 กลีบ เรียงซ้อนกัน 2-3 ชั้น

การใช้ประโยชน์ ใช้ประดับตู้ปลาสวยงามและตู้พันธุ์ไม้น้ำ

บริเวณที่พบ ลำธารน้ำตกสร้อยสวรรค์ ลำธารบริเวณป่าดงนาทาม อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อำเภोजึงเจียม ลำธารอุทยานแห่งชาติ ภูจองนายอย อำเภอนาจะหลวย

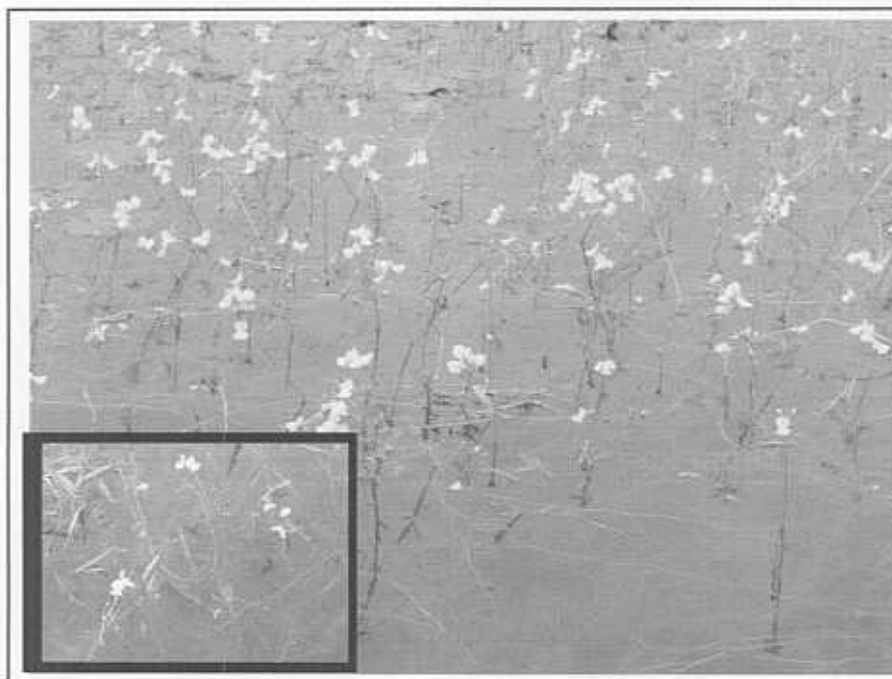
1.8 สาหร่ายข้าวเหนียว

ชื่อวงศ์ : Lentibulariaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *U. flexuosa* Vahl

ชื่อพ้อง : *Utricularia aurea* Lour.

ชื่ออื่น : common bladderwort สาหร่ายดอกเหลือง กาเหสน์เครือ

ภาพที่ 8 สาหร่ายข้าวเหนียว

ลักษณะทั่วไป

พืชใต้น้ำที่มีอายุปีเดียว จัดเป็นพืชกินแมลงชนิดหนึ่ง ลำต้นเป็นสาขากลมเรียวยาวมีข้อปล้อง ลักษณะอ่อนหักง่าย ใบแคกรอบข้อเป็น 4 ใบ แต่ละใบแตกเป็นฝอยเล็กเรียวยาว นอกจากนี้ยังมีถุงเล็ก ๆ สำหรับจับแมลงหรือสัตว์น้ำเล็กๆ ในน้ำเป็นอาหาร ถุงเหล่านี้ยังช่วยพยุงลำต้นให้ลอยน้ำอีกด้วย ดอกออกเป็นช่อมีดอกย่อยประมาณ 3-10 ดอก ก้านช่อดอกยาวประมาณ 12 เซนติเมตร แข็งแรงส่งช่อดอกให้ขึ้นมาบานเหนือผิวน้ำดอกย่อยสีเหลืองสด ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียวออกเหลือง 2 กลีบ โคนกลีบติดกัน กลีบดอกแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนบนขนาดเล็กมี 2 แฉก ส่วนล่างขนาดใหญ่มี 3 แฉก ด้านล่างมีลักษณะเป็นจงอย โคนกลีบมีเกสรเพศผู้ลักษณะกลมๆ ติดอยู่ 2 อัน รังไข่มี 1 ช่องภายในมีช่องอ่อนจำนวนมาก ผลเดี่ยวค่อนข้างกลม เมล็ดขนาดเล็ก ลักษณะเป็นรูปเหลี่ยมแบนขอบขึ้นในน้ำนิ่งทั่วไป เป็นวัชพืชในนาข้าว หนองน้ำ หรืออ่างเก็บน้ำ

การใช้ประโยชน์ ใช้กำจัดแมลงโดยวิธีชีวภาพเนื่องจากมีจุดเล็กๆสำหรับจับแมลง ใช้ทำปุ๋ยพืชสด ใช้ปลูกในกระถางเพื่อเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ หนองน้ำอำเภอดงหลวง อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร

1.9 สาหร่ายจักร

ชื่อวงศ์ : Scrophulariaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Limnophila heterophylla* (Roxb.) Benth

ชื่ออื่น : สาหร่ายหางม้า

ภาพที่ 9 สาหร่ายจักร

ลักษณะทั่วไป

ลำต้นมีลักษณะเป็นก้านยาวๆ อาจถึง 50 เซนติเมตร แลเห็นเป็นพุ่มใต้น้ำ มักมีรากยาวๆสีขาวเกิดที่ข้อ ใบเรียงเป็นวงรอบข้อ ข้อหนึ่งมีใบ 6-9 ใบ ปลายใบแตกเป็นฝอย มีใบเหนือน้ำขอบใบจักแบบฟันเลื่อย ใบเรียงรอบข้อๆละประมาณ 3 ใบ มีดอกเดี่ยวขนาดเล็ก ออกตรงมุมโคนใบเหนือน้ำ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบติดกันปลายแยกเป็นกลีบแหลม กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ โคนกลีบติดกันเป็นหลอด ปลายหลอดแยกเป็น 2 ซีก ซีกบนมี 3 กลีบ ซีกล่างมี 2 กลีบ ปลายมนแยกกันเล็กน้อย เกสรตัวผู้มี 4 อัน มีขนาดยาว 2 อัน สั้น 2 อัน ติดอยู่บนหลอดของกลีบดอก เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอก

การใช้ประโยชน์ ใช้ประดับตู้ปลาสวยงามและตู้พันธุ์ไม้น้ำ

บริเวณที่พบ นาข้าวทั่วไปบริเวณเขตอำเภอวารินชำราบและอำเภอเดชอุดม

1.10 เทา

ชื่อวงศ์ : Zygnemataceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Spyrogyra*

ชื่ออื่น : เต่า (ภาษาถิ่นภาคเหนือ) เทา (ภาษาถิ่นภาคอีสาน)

ภาพที่ 10 เทา

ลักษณะทั่วไป

เป็นสาหร่ายสีเขียวจัดอยู่ใน Division Chlorophyta มักเกิดรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม มีลักษณะเป็นเส้นสายยาวมากคล้ายเส้นผมสีเขียวสด จับดูจะรู้สึกลื่นมือ เนื่องจากมีเมือกหุ้มอยู่ภายนอก เซลล์จะมีรูปร่างเป็นรูปทรงกระบอก ซึ่งมีขนาดความยาวเท่ากับความกว้างหลายเท่า ผนังเซลล์มี 3 ชั้น ชั้นในและชั้นกลางเป็นพวกเซลลูโลส (cellulose) ส่วนชั้นนอกเป็นพวก เพคโตส (pectose) ภายในเซลล์มีแวคิวโอล (vacuole) ตรงกลางอันใหญ่ มีนิวเคลียสแขวนลอยอยู่ มีสาขไซโตพลาสซึมเชื่อมโยงและยึดไว้กับผนังเซลล์ คลอโรพลาสต์อาจมีตั้งแต่ 1 อัน หรือหลายอัน

การใช้ประโยชน์ นำมารับประทานได้แบบสดและทำให้สุกแล้ว โดยมีคุณค่าทางโภชนาการดังนี้ โปรตีน 18.63 % ไขมัน 5.21% คาร์โบไฮเดรต 56.31% เส้นใย 7.66 % และเถ้า 11.78 %

บริเวณที่พบ ลำธารในป่าดงนาทาม อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อำเภอโขงเจียม

2. พืชโคล่เหนือน้ำ (emerged plants)

จากการสำรวจครั้งนี้ พบพืชโคล่เหนือน้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (นำไปใช้ประโยชน์ในแง่ต่างๆได้) จำนวน 5 ชนิด (Genus) 3 วงศ์ (Family) ตามแหล่งน้ำต่างๆทั้งแหล่งน้ำนิ่งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ตลอดจนแหล่งน้ำไหล

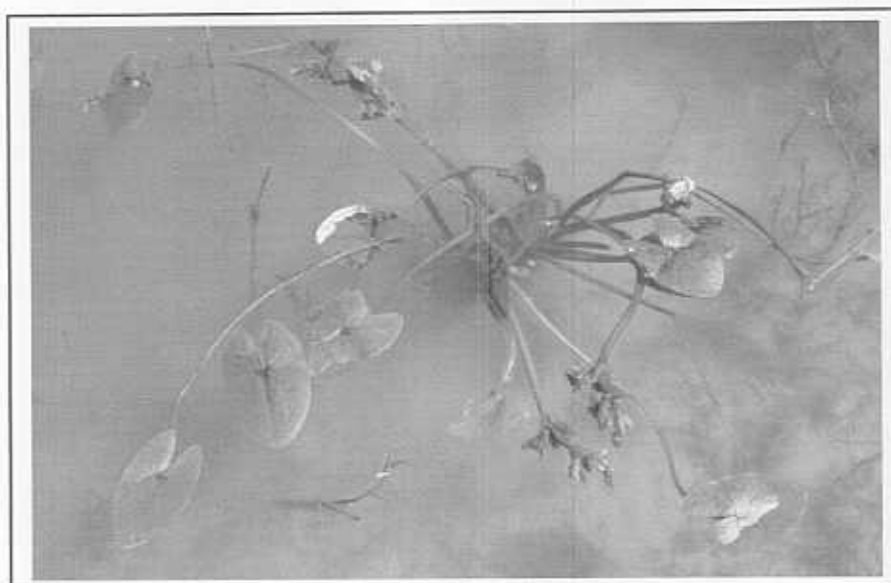
2.1 คับเต่า

ชื่อวงศ์ : Alismataceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sagittalia guayanensis* H.B.K.

ชื่อพ้อง : *Lephotocarpus guayanensis* (H.B.K.) J.G.Sm.

ชื่ออื่น : arrowhead, swamp-potato, arrowhead lily

ภาพที่ 11 คับเต่า

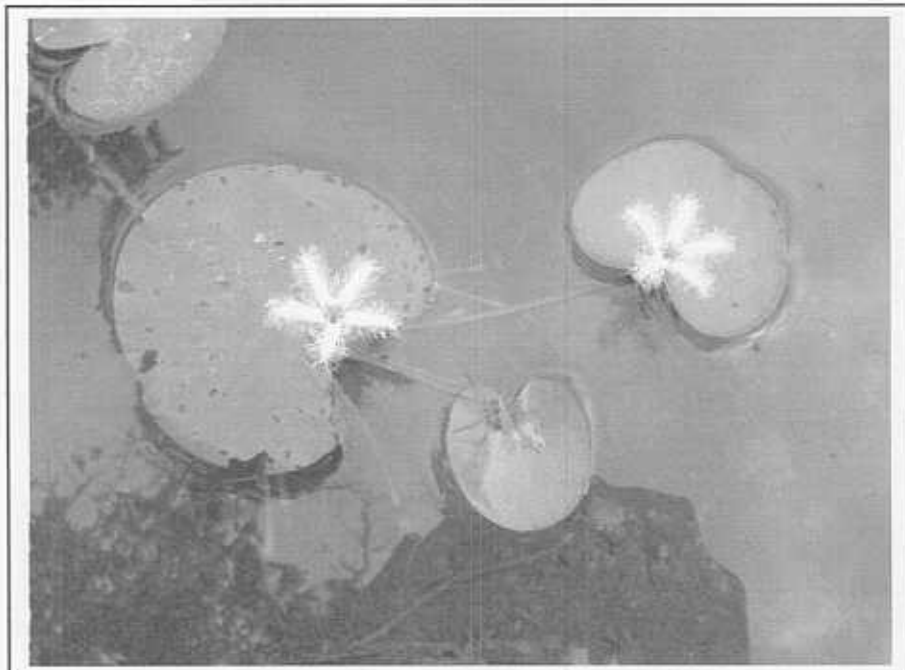
ลักษณะทั่วไป

พืชน้ำที่มีอายุปีเดียว ลำต้นสั้นๆมีใบแตกเป็นกอรอบต้น รากยึดดินใต้น้ำ ใบเดี่ยว มี 2 แบบ คือใบใต้น้ำเป็นใบที่เกิดก่อนลักษณะเป็นแถบแบนเรียวยาว ขอบใบเรียบปลายแหลม ใบยาวประมาณ 8 เซนติเมตร กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร และใบลอยน้ำเกิดทีหลัง มีแผ่นและก้านใบชัดเจน แผ่นใบเป็นรูปไข่ปลายใบแหลมมนฐานใบหยักเว้าลึกยาวประมาณ 4-10 เซนติเมตร กว้างประมาณ 3-5 เซนติเมตร ผิวใบเรียบเป็นมันขอบใบเรียบโคนก้านใบห่อหุ้มประกบกันไว้ส่งแผ่นใบขึ้นมาลอยน้ำ ก้านใบรวมพองยาวมากกว่าระดับน้ำเล็กน้อยดอกออกเป็นช่อมีดอกย่อยประมาณ 2-6 ดอก ก้านช่อดอกรวมพองส่งช่อดอกขึ้นมาบานเหนือน้ำ มีใบประดับรองรับช่อดอกสีเขียว 2 ใบ ดอกย่อยมีทั้งที่

เป็นดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศมีก้านดอกย่อยดอกประกอบด้วย กลีบเลี้ยงสีเขียว 3 กลีบ กลีบดอกสีขาว 3 กลีบแยกกัน เส้นผ่าศูนย์กลางดอกยาวประมาณ 3 เซนติเมตร เกสรเพศผู้ 6-12 อัน ดอกเพศเมียมีรังไข่ขนาดเล็กอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเมื่อเจริญเป็นผลแล้วเหมือนเป็นผลเดี่ยวลักษณะทรงกลมโตขนาด 1.5 เซนติเมตร และยังมีกลีบเลี้ยงติดอยู่จนผลแก่ พบเป็นวัชพืชในนาข้าวบริเวณภาคกลาง
การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำสำหรับเป็นไม้ประดับ
บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร อำเภอสิรินธร

2.2 บัวบา

- ชื่อวงศ์ : Gentianaceae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Nymphoides indica* (L.) O. Kuntze
 ชื่อพ้อง : *Limnanthemum indicum* (L.) Thwaetes.
 ชื่ออื่น : water, snow, flake, ตับเต่าใหญ่

ภาพที่ 12 บัวบา

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำที่มีอายุหลายปี ลำต้นเป็นไหลกลมเรียวยาวลอยอยู่ในน้ำ ลำต้นมีข้อปล้องชัดเจน ถ้าน้ำตื้นรากอาจจะเกิดจากข้อยึดกับพื้นดิน ส่วนข้อที่อยู่ใกล้กับผิวน้ำจะมีราก ใบ และดอก ใบเดี่ยว ก้านใบสั้น แผ่นใบเหมือนใบบัวที่ผิวน้ำ ใบกลมขอบใบเรียบหรือหยักเล็กน้อย ฐานใบหยักลึก แผ่นใบ

หนาสีเขียวสด ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 เซนติเมตร ผิวใบล่างมีเส้นใบเป็นร่างแหชัดเจน ดอกเดี่ยวเกิดเป็นกระจุกที่ข้อของลำต้นตรง โคนก้านใบ เส้นผ่าศูนย์กลางของดอกยาวประมาณ 5 เซนติเมตร ก้านดอกส่งดอกให้ขึ้นมาบานเหนือน้ำ ดอกสมบูรณ์เพศประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียว 5-8 กลีบ กลีบดอกสีขาวจำนวนเท่ากลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ขอบกลีบดอกแตกเป็นครุยละเอียด โคนดอกด้านบนเป็นสีเหลืองสด เกสรเพศผู้ 5 อัน รังไข่มีเพียง 1 ช่อง มีไข่อ่อนหลายใบ ดอกเมื่อได้รับการผสมจนเป็นผลเจริญได้น้ำ ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วแตก เมล็ดสีน้ำตาลอ่อนกลมเรียบ

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำสำหรับเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ ทุ่งนา อำเภอสำโรง

2.3 บัวหลวง

ชื่อวงศ์ : Nymphaeaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Nelumbo nucifera* Gaertn.

ชื่อพ้อง : *Nulumbium speciosum* Willd.

ชื่ออื่น : sacred lotus, pink lotus-ily

ภาพที่ 13 บัวหลวง

ลักษณะทั่วไป

พืชน้ำที่มีอายุหลายปี ลำต้นมีทั้งที่เป็นเหง้าใต้ดิน และเป็นไหลเหนือดิน ใต้น้ำ ใบเดี่ยวแตกจากข้อของลำต้น ก้านใบกลมเรียวยาวส่งใบให้เจริญที่ผิวน้ำหรือเหนือน้ำ แผ่นใบรูปร่างกลม ขอบใบ

เรียบและเป็นคลื่น ผิวใบเรียบ ก้านใบมีหนามเป็นกลุ่มเล็กๆ ภายในก้านใบมีน้ำยางใสเมื่อถูกอากาศ เป็นสีคล้ำดอกเดี่ยวมีกลิ่นหอมเกิดจากข้อของเหง้าใต้ดินตรงซอกใบ ก้านดอกลักษณะเหมือนก้านใบ สอดคล้องขึ้นมาบนเหนือน้ำ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ ขนาดเล็กกลีบดอกจำนวนมาก สีขาว สีชมพู เรียงซ้อนกันหลายชั้น เกสรเพศผู้จำนวนมากติดอยู่รอบฐานรองดอกที่บวมขยายใหญ่หุ้มรังไข่ ไว้ภายใน เรียกว่า “ฝักบัว” บัวหลวงบางชนิดมีเกสรเพศผู้หลายแบบปนกันอยู่ คือ เกสรเพศผู้ เกสรเพศที่เหมือนกลีบดอกและเป็นหมัน ผลเป็นแบบผลกลุ่มประกอบด้วยผลย่อยจำนวนมากเจริญอยู่ ภายในฝักบัว ภายในผลย่อยมีเมล็ดขนาดใหญ่ ใบเลี้ยงหนานำมารับประทานได้

บัวหลวงในประเทศไทยมีเพียงชนิดเดียวแต่มีหลายพันธุ์ด้วยกัน และมีชื่อเรียกต่างกันไปตาม ขนาดและลักษณะของดอกคือ

ดอกเล็กสีขาว เรียก บัวปักกิ่งขาว บัวหลวงจีนขาว บัวเข็มขาว

ดอกเล็กสีชมพู เรียก บุนนาคริก ปุณนาคริก

ดอกสั้นป้อมสีขาวกลีบซ้อน เรียก บัวตัดบุญ บัวฉัตรขาว

ดอกสั้นป้อมสีชมพูกลีบซ้อน เรียก บัวตัดบงกช บัวฉัตรชมพู

พบตามแหล่งน้ำทั่วไป ในคลองชลประทานบางแห่งจัดเป็นวัชพืช แต่ในบางแห่งทำการปลูกพืชเพื่อ เป็นไม้ตัดดอกหรือเพื่อเก็บเมล็ดสำหรับใช้เป็นอาหาร บัวสกุลนี้มีอีกชนิดหนึ่ง คือ *N. lutea* Pers. ดอก สีเหลืองมีผู้นำมาปลูกในประเทศไทยแต่ไม่มีดอก

การใช้ประโยชน์ ดอกนำมาบูชาพระ ใบใช้ห่ออาหารหรือใช้ในงานประเพณีต่างๆ เมล็ดนำมา ประกอบอาหาร เกสรตัวผู้เป็นยาขับปัสสาวะ หรือเป็นเครื่องสำอาง ใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำ สำหรับเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำบ้านหนองขอน อำเภอเมือง

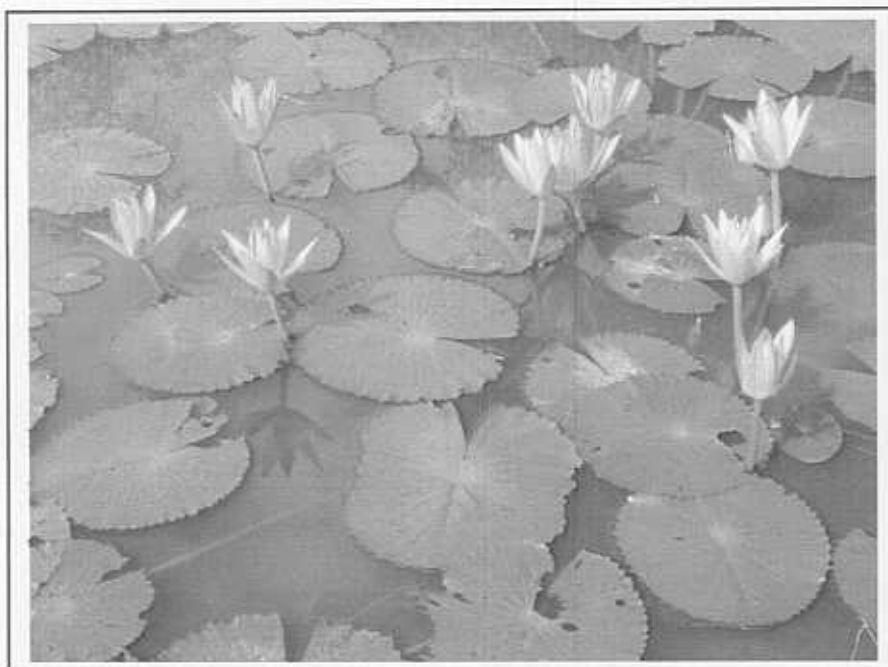
2.4 บัวสาย

ชื่อวงศ์ : Nymphaeaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Nymphaea lotus* L.

ชื่อท้องถิ่น : *N. pubescens* Willd.

ชื่ออื่น : water lily

ภาพที่ 14 บัวสาย

ลักษณะทั่วไป

บัวที่มีอายุหลายปี จัดอยู่ในกลุ่มอุบลชาติ ลำต้นเป็นเหง้าสั้นๆอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยวแตกจากเหง้า ก้านใบยาวเท่าระดับน้ำส่งแผ่นใบขึ้นมาลอยเรียงเป็นวงที่ผิวน้ำ แผ่นใบรูปร่างค่อนข้างกลมฐานใบ หักเว้าลึก ขอบใบจักเป็นฟันเลื่อยใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางของใบประมาณ 30 เซนติเมตร ผิวใบด้านบนเรียบเป็นมัน ผิวใบด้านล่างมีขนนุ่มๆ เส้นใบใหญ่ๆ ดอกเดี่ยว เมื่อบานกว้างประมาณ 15 เซนติเมตร ก้านดอกมีลักษณะเหมือนก้านใบ ภายในมีน้ำยางใสและมีต่ออากาศมาก ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4 กลีบ สีเขียวคล้ำ กลีบดอกจำนวนมากเรียงซ้อนกันหลายชั้น สีม่วงแดง สีชมพู สีขาว เกสรเพศผู้จำนวนมากลักษณะเป็นแผ่นแบนมีอับเรณูเป็นร่องขนานกันตามความยาวสีเหลืองหรือสีตามกลีบดอก รังไข่ขนาดใหญ่ติดกับชั้นของกลีบดอก ภายในมีหลายช่อง ยอดเกสรเพศเมียติดกับรังไข่ด้านบนตามแนวรัศมี ไข่อ่อนขนาดเล็กกลม ผลเดี่ยวแบบผลสดเรียกว่า “โหนด” ภายในมีเมล็ดกลมจำนวนมาก บัวสายชนิดนี้มีหลายพันธุ์ คือ

สีขาว เรียกว่า โกมุท กมุท กุมุท เสวตอุบล

สีชมพู เรียกว่า ลินจง

สีม่วงแดง เรียกว่า สัตตบรรณ รัตตอุบล

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำสำหรับเป็นไม้ประดับ ก้านชูดอกใช้ทำอาหาร

การแพร่กระจาย พบตามแหล่งน้ำจืดทั่วไป ก้านดอกของบัวเหล่านี้เรียกว่า “สาขบัว” รับประทานได้

และมีบัวสายอีกชนิดหนึ่ง ดอกสีขาวชุ่นขนาดเล็ก เรียกว่า บัวชม หรือปาลิด *N. lotus L. pubescens*

Hook.f. & Th. พบเป็นวัชพืชในนาข้าวทั่วไป

บริเวณที่พบ หนองน้ำอำเภอลำโรง

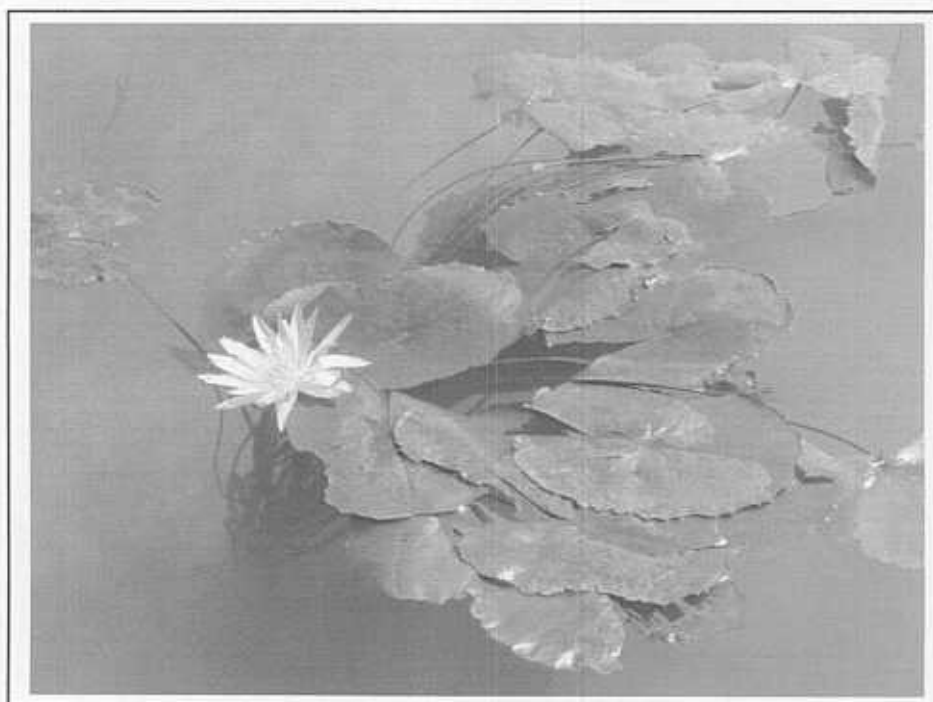
2.5 บัวเผื่อน

ชื่อวงศ์ : Nymphaeaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Nymphaeas stellata* Roxb.

ชื่อท้องถิ่น : *N. nouchali*. Burm. F.

ชื่ออื่น : บัวขาว บัวผัน

ภาพที่ 15 บัวเผื่อน

ลักษณะทั่วไป

บัวชนิดที่มีอายุหลายปี จัดเป็นบัวที่อยู่ในกลุ่มอุบลชาติ ลำต้นเป็นเหง้าใต้ดิน ใบเดี่ยวแตกจากเหง้าส่งใบให้มาเจริญที่ผิวน้ำก้านใบกลมเรียวยาวเท่าระดับน้ำ แผ่นใบรูปไข่กว้าง ใบยาวประมาณ 10-25 เซนติเมตร กว้างประมาณ 8-18 เซนติเมตร ฐานใบหักเว้าลึก ปลายใบกลมมน ผิวใบด้านบนสีเขียวเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างสีเขียวจนถึงม่วงจาง ดอกเดี่ยวอยู่เหนือน้ำ ก้านดอกลักษณะเหมือนก้านใบ ภายในมีท่ออากาศใหญ่ ส่วนของดอกประกอบด้วย กลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบดอก 8-18 กลีบ สีขาว สีขาวแกมชมพูหรือสีม่วงดอกขนาดใหญ่ เกสรเพศผู้มีจำนวนมากสีเหลือง รังไข่ขนาดใหญ่ ภายในมี 10-20 ช่อง แต่ละช่องมีไข่อ่อนมาก ผลเดี่ยวแบบผลสดจมอยู่ใต้น้ำหลังจากการผสมเกสรแล้ว มักเรียกว่า “โตนด”

บัวชนิดนี้มี 2 พันธุ์ พันธุ์ดอกเล็กสีขาวหรือชมพูอ่อน ปลายกลีบสีม่วง เรียกว่า บัวเผื่อน พันธุ์ดอกใหญ่สีม่วงครามหรือม่วงเม็ด มะปราง เรียกว่า บัวผัน และมีบัวอีกชนิดหนึ่งกลีบดอกสีชมพูซ้อนหลายชั้น เรียก “จงกลนี” มีลักษณะใบเหมือนบัวเผื่อน

การใช้ประโยชน์ ใ้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำสำหรับเป็นไม้ประดับ ก้านชูดอกใช้ทำอาหารบริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร อำเภอสิรินธร

3. พืชลอยน้ำ

จากการสำรวจครั้งนี้ พบพืชลอยน้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (นำไปใช้ประโยชน์ในแง่ต่างๆ ได้) จำนวน 13 ชนิด (Genus) 9 วงศ์ (Family) ตามแหล่งน้ำต่างๆ ทั้งแหล่งน้ำนิ่งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ตลอดจนแหล่งน้ำไหล

3.1 แหนริกเซีย

ชื่อวงศ์ : Ricciaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Riccia fluitans* L.

ชื่อพ้อง : *Ricciella fluitans* A. Br

ชื่อทั่วไป : crystalwort

ภาพที่ 16 แหนริกเซีย

ลักษณะทั่วไป

พืชน้ำเล็กๆพวก liverworts ของกลุ่มไบรโอไฟต์ ลักษณะเป็นทลัสส์ยาวประมาณ 10-15 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 0.5-1.0 มิลลิเมตร ปลายทลัสส์แตกเป็นสองแฉกสม่ำเสมอ ทลัสส์สีเขียวสด อวัยวะสืบพันธุ์และอัสปอร์มีขนาดเล็กมากและมักไม่ค่อยพบ พบลอยเป็นแพหนาอยู่ตามใต้ผิว น้ำเคยมีรายงานว่าพบพืชชนิดนี้ตามรากผักตบชวา หรือกอพืชลอยน้ำอื่นๆและยังพบตามธารน้ำตก จังหวัดแม่ฮ่องสอน เจริญดีในที่ที่มีแสงรำไร

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกบนก้อนหินเพื่อประดับตู้ปลาและตู้พันธุ์ไม้น้ำ
บริเวณที่พบ ริมลำธาร อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย อำเภอนาจะหลวย

3.2 แหนแดง

ชื่อวงศ์ : Azollaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Azolla pinnata* R.Br.

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่ออื่น : water fern, ferny azolla

ภาพที่ 17 แหนแดง

ลักษณะทั่วไป

เฟิร์นน้ำขนาดเล็ก ลำต้นกลมเรียวแตกกิ่งก้านสาขาแบบขนนกแผ่เป็นแพลอยตามผิวน้ำ
ด้านล่างมีรากห้อยอยู่ในน้ำ ใบเกิดสลับสองข้างของลำต้นเต็มไปหมด ลักษณะเป็นแผ่นบางสองแผ่น
ประกบกันอยู่ แผ่นบนลอยเหนือผิวน้ำ สีเขียว มีขนละเอียด แผ่นล่างจมน้ำ ลักษณะเป็นเชือกบางๆสี
ชมพูอ่อน ระหว่างแผ่นใบทั้งสองมีช่องว่างซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของแอลจี สีน้ำเงินแกมเขียวที่สามารถตรึง
ไนโตรเจนจากอากาศได้ สปอร์โรซอบลักษณะเป็นรูปไข่ขนาดเล็กเกิดตรงซอกใบ ทำหน้าที่สร้าง
สปอร์สำหรับการสืบพันธุ์

ແຫນແດງພບໄດ້ຕາມແຫລ່ງນ້ຳນຶ່ງແລະນ້ຳໄຫລ ນິຍມໃຊ້ເປັນອາຫານສັດນ້ຳອື່ນໆ ນອກຈາກນີ້ຍັງນຳມາໃຊ້ເປັນປຸຍພິເສດໃນການທຳນາອີກດ້ວຍ ປັດຈຸບັນໄດ້ມີການນຳພິຈໃນສກຸດ *Azolla* ສົນຄື່ນເຂົ້າມາທຸດລອງປູກໃນບ້ານເຮາຫລາຍສົນຄື່ນເຊັ່ນກັນ

ການໃຊ້ປະໂຫຍັນ ໃຊ້ທຳປຸຍພິເສດ ແລະໃຊ້ປູກໃນກະດາງຫຼືອ່າງນ້ຳເພື່ອເປັນໄມ້ປະດັບ ບຣົວເພີພບ ອ່າງເກັບນ້ຳນອງຂອນ ອຳເຄອເມືອງ

3.3 ຈອກຫູໜູ

ຊື່ວິທະຍາສາດ : *Salvinia*

ຊື່ວິທະຍາສາດ : *Salvinia cucullata* Boxb.

ຊື່ພື້ນ : -

ຊື່ອື່ນ : cucullate salvinai, floating moss

ຟາພທີ່ 18 ຈອກຫູໜູ

ລັກສະນະທັງໄປ

ເປັນເຟີຣ໌ນນ້ຳທີ່ມີອາຍຸປີເຊີຍຫຼືຫລາຍປີ ລອຍດ້ວຍອັສຣະຕາມຝົນນ້ຳ ຄຳດັ່ນກລມເຣີຍ ແຕກກິ່ງກ້າມສາທອດຂນານ ໄປຕາມຝົນນ້ຳລັກສະເປັນແພປະກອບດ້ວຍໄບແຕກຈາກຄຳດັ່ນຂ້ອນື່ງ 3 ໄບ ໄບດູ່ໜື່ງສູ່ເນື້ອນ້ຳລັກສະເປັນແຜ່ນສີເຂັ້ວ ມີບັນປກລຸມທີ່ຝົວໄບທັງສອງດ້ານ ຂອບຂ້າງໄບຫ່ອເຂົ້າຫາກັນເປັນກວຍສ່ວນໄບທີ່ 3 ຈມອຸ່ໄດ້ນ້ຳລັກສະເຣີຍຍາວເກີດເປັນກລຸ່ມເໝືອນຣາກໄບສ່ວນນີ້ທຳໜ້າທີ່ເປັນທັງຣາກ

และเป็นที่เกิดของสปอร์โรซอบที่ลักษณะเป็นเม็ดกลม สีน้ำตาลเข้มเกิดตรงซอกใบ การสืบพันธุ์เป็นทั้งแบบแตกไหลและแบบใช้สปอร์ พบตามแหล่งน้ำจืดทั่วไปโดยเฉพาะตามแหล่งน้ำนิ่ง บ่อ หนอง และ อ่างเก็บน้ำทั่วไป ในบางแห่งมีจอกหูหนูระบาดมากจนกลายเป็นวัชพืชที่มีความเสียหายให้แหล่งน้ำนั้นๆ ในต่างประเทศมีอีกชนิดหนึ่ง จอกหูยักษ์ คือ *S. molesta* Mitchel ซึ่งระบาดทำความเสียหายรุนแรงมากจึงมีข้อห้ามมิให้นำเข้ามาในประเทศเพื่อป้องกันการระบาดต่อไป

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำเพื่อเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ หนองน้ำ อำเภอสำโรง

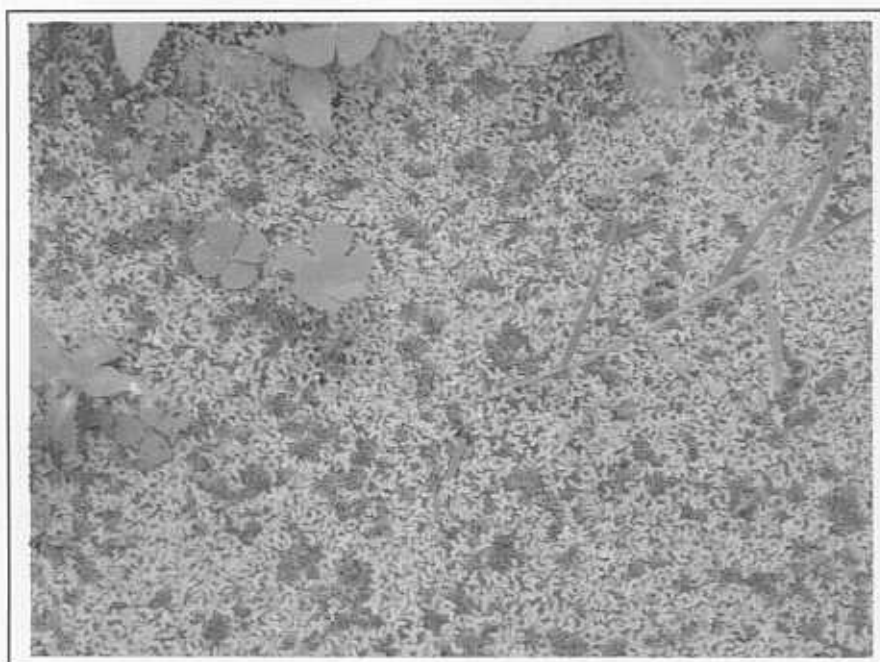
3.4 แหนเป็ดเล็ก

ชื่อวงศ์ : Lemnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lemna perpusilla* Torr.

ชื่อท้องถิ่น : *L. paucicostata* Hegelm.

ชื่ออื่น : common duckweed, lesser duckweed แหน กาแหน แหนเล็ก

ภาพที่ 19 แหนเป็ดเล็ก

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำขนาดเล็ก ทลัสส์สีเขียวสดลอยปริ่มน้ำหรือเหนือผิวน้ำเล็กน้อย ลอยเดี่ยวๆ หรืออยู่ติดกันเป็นกลุ่มประมาณ 2-10 ทลัสส์ ด้านใต้มีรากเพียง 1 รากเป็นเส้นบาง ลักษณะของทลัสส์เป็นรูป

ไข้วาวประมาณ 0.5 เซนติเมตร กว้างประมาณ 0.2 เซนติเมตร ผิวด้านบนสีเขียวเป็นมัน มีเส้นใบเล็กๆ 1-5 เส้น ดอกออกเป็นช่อเล็กๆเกิดอยู่ภายในหลอดตรงขอบทลัสซช่ดอกประกอบด้วยดอกเพศผู้ 2 ดอกที่มีแค่เพียง เกสรเพศผู้และดอกเพศเมีย 1 ดอก ที่มีแค่รังไข่เท่านั้น ช่อดอกมีเนื้อเยื่อบางๆหุ้มไว้ เกสรเพศผู้แต่ละอันมีอับเกสร 2 ช่อ รังไข่ขนาดเล็กมากภายในมี 1 เมล็ด ที่สามารถงอกได้ทันที

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในอ่างน้ำเพื่อเป็นไม้ประดับ และใช้เป็นอาหารสัตว์

บริเวณที่พบ หนองน้ำบ้านท่าลาด อำเภอวารินชำราบ

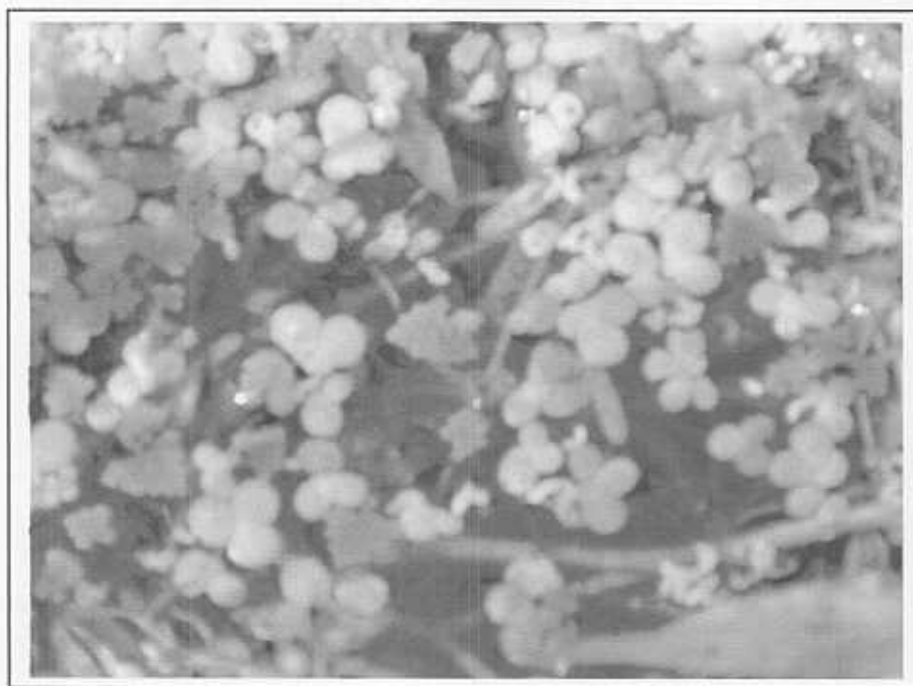
3.5 แหนเป็ดใหญ่

ชื่อวงศ์ : Lemnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid.

ชื่อพ้อง : *Lemna polyrrhiza* L.

ชื่ออื่น : large duckweed, gigant duckweed, purpleblack duckweed
แหนแดง กาแหน แหนใหญ่

ภาพที่ 20 แหนเป็ดใหญ่

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำขนาดเล็กแต่ค่อนข้างใหญ่กว่าชนิดอื่นที่อยู่ในวงศ์เดียวกัน ลอยอยู่ติดกันเป็นกลุ่มประมาณ 3-10 ทลัสส ผิวด้านบนของทลัสสีเขียวเขียวเข้มด้านล่างสีม่วงแดงมีรากประมาณ 1-18

เส้น ลักษณะแผ่นทึบสีน้ำตาลเกือบกลมกว้างประมาณ 0.7 เซนติเมตร มีเส้นใบประมาณ 3-15 เส้น
 ตรงรอยที่เกิดทึบสีใหม่และตรงโคนรากได้ทึบสีมีเนื้อเยื่อบางปิดไว้ ดอกออกเป็นช่อขนาดเล็กเกิด
 ในอุ้งข้างทึบสีเช่นกัน ประกอบด้วยดอกเพศผู้ 2 ดอก ดอกเพศเมีย 1 ดอก
 การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในอ่างน้ำเพื่อเป็นไม้ประดับ และใช้เป็นอาหารสัตว์
 บริเวณที่พบ หนองน้ำบ้านท่าลาด อำเภอดอนจาน

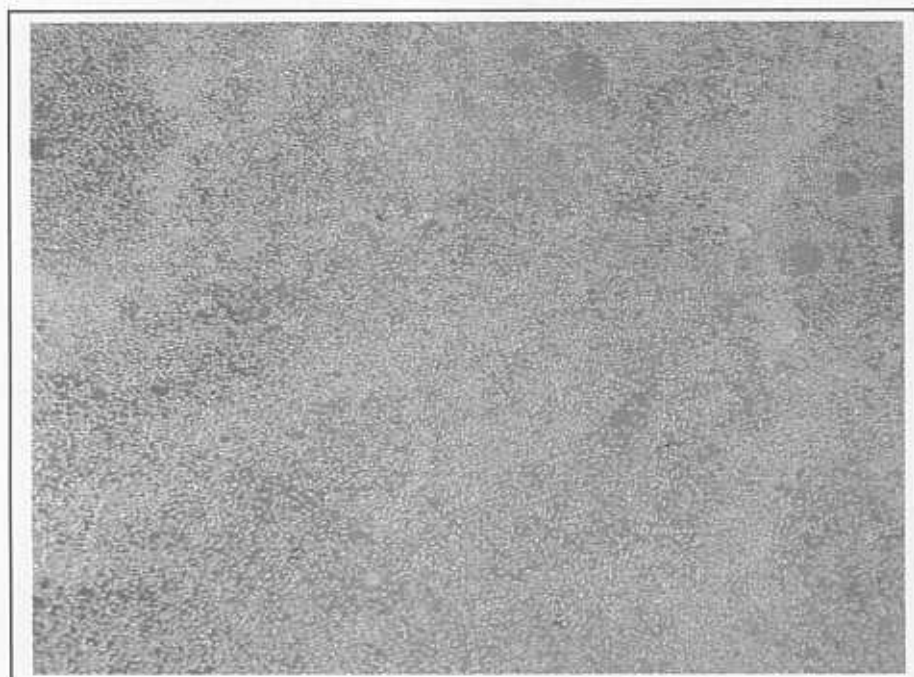
3.6 ไข่น้ำ

ชื่อวงศ์ : Lemnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Wolffia arrhiza*(L.) Horkel ex Wimm.

ชื่อพ้อง : *W.globosa* (Roxb.) Hartog & Plas.

ชื่ออื่น : water meal ผำ ไข่น้ำ

ภาพที่ 21 ไข่น้ำ

ลักษณะทั่วไป

พืชขนาดเล็กที่สุดในโลกที่มีดอก ตามปกติจะลอยน้ำที่ผิวน้ำหรือปรึมน้ำได้ น้ำ ทึบสีอยู่เดี่ยวๆ
 หรือติดกันเป็นคู่ ลักษณะของทึบสีเป็นรูปทรงกลมหรือรูปไข่พองหนามทั้งด้านบนและล่าง หรือ
 อาจจะพบว่าด้านบนแบนราบส่วนด้านล่างนูนหนา ทึบสีมีขนาดยาวเพียง 0.1 เซนติเมตร สีเขียวติด
 ไม่มีราก สามารถแบ่งแยกให้ทึบสีใหม่เกิดภายในทึบสีเดิมได้ดอกออกเป็นช่อขนาดเล็กมากเกิดใน

ถูกต้องชอบทัณฑ์ประกอบด้วยดอกเพศผู้ 1 ดอก ซึ่งมีแต่เพียงเกสรเพศผู้ที่มีอับเกสร 1 ช่อ ดอกเพศเมีย 1 ดอก ซึ่งมีเพียงแตรังไข่ที่มีไข่อ่อนเพียง 1 ใบ เมล็ดขนาดเล็กมาก พบได้ตามแหล่งน้ำทั่วไป แต่มีเพียงช่วงสั้นๆเท่านั้นเป็น

พืชชนิดเดียวในวงศ์นี้ที่นำมารับประทานเป็นอาหารของมนุษย์มีรายงานวิจัยพบว่าสามารถเลี้ยงให้โตเต็มที่ในระยะเวลาเพียง 4 วันเท่านั้น พบว่ามีโปรตีน ถึง 20 เปอร์เซ็นต์ มีคาร์โบไฮเดรต 40 % ในน้ำหนักแห้ง และยังมีแร่ธาตุอื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหาร โดยเฉพาะในภาคอีสาน นำมาประกอบอาหาร เช่น ลาบ หรือแกงเลียง บริเวณที่พบ หนองน้ำบ้านศรีโค อำเภวารินชำราบ

3.7 ผักตบไทย

ชื่อวงศ์ : Pontederiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Monochoria hastata* (L.) Solms-Laub.

ชื่ออื่น : ผักตบ ผักโป่ง

ภาพที่ 22 ผักตบไทย

ลักษณะทั่วไป

พืชล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใหญ่ ต้นเหนือดินเป็นกอสูง 30-120 เซนติเมตร ใบเดี่ยวออกสลับ คล้ายรูปโล่กว้าง 5-18 เซนติเมตร ยาว 7-20 เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบเว้า คล้ายรูปศร ก้านใบยาว 60 เซนติเมตร ส่วนโคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำหุ้ม ดอกสีม่วง ออกเป็นช่อใกล้ส่วนปลายก้านใบ มีกาบรองรับ ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบรวม 6 กลีบ เรียงตัว 2 ชั้น เกสรเพศผู้ 6 อัน แบ่งเป็นสี่เหลี่ยม

56 อัน และสีม่วง 1 อัน ขนาดสันผ่าศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร เมื่อดอกได้รับการผสม กลีบรวมจะรัดหุ้มผล ส่วนปลายกลีบบิดเบี้ยวเป็นเกลียว ผลรูปรีขนาด 1 เซนติเมตร แห้งแล้วแตก เมล็ดสีน้ำตาลอ่อน ผิวเป็นสันนูนตรงยาว ขนาด 0.8 เซนติเมตร

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำเป็นไม้ประดับ ใบอ่อนรับประทานเป็นผักสดหรือตากแห้งใช้จักษสาน ทุกส่วนหั่นฝอยนำมาเลี้ยงสุกรหรือทำปุ๋ยหมัก

บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำหนองขอน อำเภอเมือง

3.8 ผักตบชวา

ชื่อวงศ์ : Pontederiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Eichhornia crassipes* (Mart.) Solms

ชื่อพ้อง : *Eichhornia speciosa* Kunth

ชื่ออื่น : water hyacinth ผักสวะ ผักปอง ผักบ่ง ผักตบปอง

ภาพที่ 23 ผักตบชวา

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำที่มีอายุข้ามปี ลำต้นเป็นไหลเรียวกลมทอดไปตามน้ำ และมีลำต้นเป็นกอลอยน้ำที่ผิวน้ำ รากแตกเป็นฝอยได้ทอดในใต้อ่าง ประกอบด้วยแผ่นใบและก้านใบบวมพองเพื่อช่วยให้กอลอยน้ำได้ แผ่นใบสีเขียวสดลักษณะรูปไข่ รูปหัวใจ หรือคล้ายรูปไต ปลายใบแหลม ขอบเรียบ เส้นใบเป็นแบบขนานตามความยาวของใบ ดอกออกเป็นช่อแบบดอกย่อยเกิดเรียงบนก้านช่อดอกย่อยประมาณ 4-60 ดอก ลักษณะดอกได้สัดส่วนกันเพียงสองด้านส่วนของดอกประกอบด้วยกลีบรวมสี

ม่วงคราม 6 กลีบ มีหนึ่งกลีบที่ใหญ่และมีสีเหลืองแต้มบนสีม่วงเข้มสวยงามมาก เกสรเพศผู้มี 6 อัน ยาวไม่เท่ากัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นขน รังไข่มี 3 ช่อง เมื่อดอกบานเต็มที่แล้วก้านช่อดอกจะโค้งงอส่งให้ผลเจริญได้น้ำ ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วแตก เมล็ดขนาดเล็กแต่ไม่ค่อยพบ พบได้ตามแหล่งน้ำทั่วประเทศเป็นวัชพืชที่สำคัญชนิดหนึ่งที่ทั้งให้โทษและให้ประโยชน์

การใช้ประโยชน์ ใช้ถักทอกระเป่า เครื่องใช้ในครัวเรือน

บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำหนองขอนอำเภอเมือง หนองน้ำบ้านศรีโค อำเภวารินชำราบ หนองน้ำอำเภอเดชอุดม

3.9 ผักบุ้ง

ชื่อวงศ์ : Convolvulaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ipomoea aquatica* Forssk..

ชื่อท้องถิ่น : *I. reptans* (L.) Poir.

ชื่ออื่น : morningglory, water morningglory, water spinach ผักทอดยอด

ภาพที่ 24 ผักบุ้ง

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำที่มีอายุหลายปี ลำต้นเป็นไหลกลมเรียวยาวลอยไปตามผิวน้ำปลายยอดชูกระดกขึ้น ผิวลำต้นเกลี้ยงภายในลำต้นกลวงทำให้ลอยน้ำได้ ลำต้นมีข้อปล้องชัดเจน รากและใบออกตามข้อ ใบ

เดี่ยว แตกจากลำต้นแบบสลับ ก้านใบกลมเรียวยาวประมาณ 5 เซนติเมตร ตั้งใบชูเหนือน้ำ แผ่นใบใหญ่ ฐานใบกางออกแล้วเว้าเข้า ปลายใบเรียวยาว ขอบใบเรียบใบยาวประมาณ 10 เซนติเมตร ดอกเดี่ยวหรือเป็นช่อ 3-5 ดอก เกิดตรงซอกใบ ก้านดอกยาวประมาณ 6 เซนติเมตร ชูดอกให้บานเหนือน้ำ ส่วนของดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียว 5 กลีบ ติดกันตรงโคน กลีบดอกติดกันตั้งแต่โคน ปลายกลีบแยกเป็น 5 แฉก สีขาว สีม่วงอ่อน ลักษณะดอกเหมือนระฆัง ดอกกว้างประมาณ 7 เซนติเมตร เกสรเพศผู้มี 5 อัน รังไข่มี 2 ช่อง ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วแตก ภายในมีเมล็ด 4 เมล็ดขนาดใหญ่

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหาร

บริเวณที่พบ ห่งนา อำเภวารินชำราบ

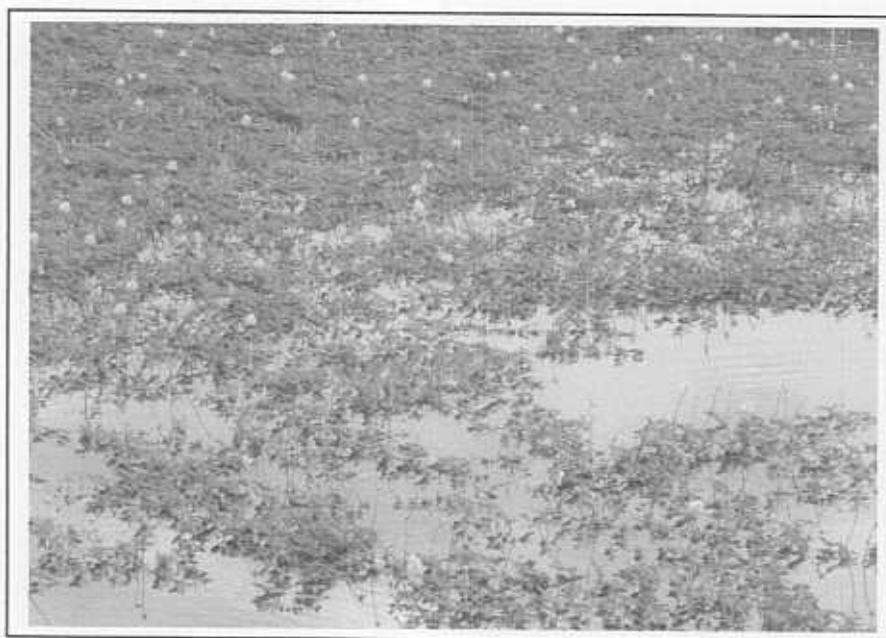
3.10 ผักกะเฉด

ชื่อวงศ์ : Mimosaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Neptunia oleracea* Lour.

ชื่อพ้อง : *N. prostrata* (Lam.) Baill.

ชื่ออื่น : water mimosa ผักหนอง, ผักรู้นอน

ภาพที่ 25 ผักกะเฉด

ลักษณะทั่วไป

เป็นพืชลอยน้ำที่มีอายุหลายปี ลำต้นกลมเรียวยาวรูปทรงกระบอกทอดลอยอยู่เหนือน้ำ

ลักษณะปล้องต่อกันเป็นเถาหยัก ลำต้นภายในตัน รากออกดอกตามข้อจำนวนมาก โคนรากมีปมที่เกิดจากแบคทีเรียชื่อ *Rhizobium leguminosarum* เข้าไปอาศัยอยู่ซึ่งมีคุณสมบัติในการตรึงไนโตรเจน ลำต้นเมื่อมีอายุมากจะมีเนื้อเยื่อสีขาวเรียกว่า “นมผักกะเจด” ทั้งนี้เพื่อช่วยพยุงลำต้นให้ลอยอยู่ได้ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกซ้อนชูเหนือน้ำ ใบแตกจากลำต้นตรงข้อ ใบประกอบแต่ละใบประกอบด้วยใบประกอบย่อย 4-6 ใบ โดยแต่ละใบจะมีใบย่อย 8-15 คู่ ใบย่อยขนาดเล็กรูปไข่ขนานยาว 1 เซนติเมตร โคนก้านใบและขอบใบมีสีเขียวอมม่วง ใบตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้เร็วมาก ดอกออกเป็นช่อมองคล้ายดอกเดี๋ยว เส้นผ่าศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร ก้านช่อดอกยาว 20 เซนติเมตร ดอกย่อยเกิดเป็นกระจุกเกือบกลมรอบปลายก้านช่อดอก ดอกตอนบนเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ดอกตอนล่างเป็นหมัน ดอกสีเหลืองสด ดอกย่อยประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ลักษณะเหมือนกลีบดอก ผลเป็นแบบฝักขนาดเล็ก รูปร่างยาวแบน แก่แล้วแตก ฝักยาว 2.5 เซนติเมตร ภายในมีเมล็ด 4-10 เมล็ด

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหาร ปัจจุบันจัดเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง

บริเวณที่พบ ทุ่งนา อำเภอสำโรง

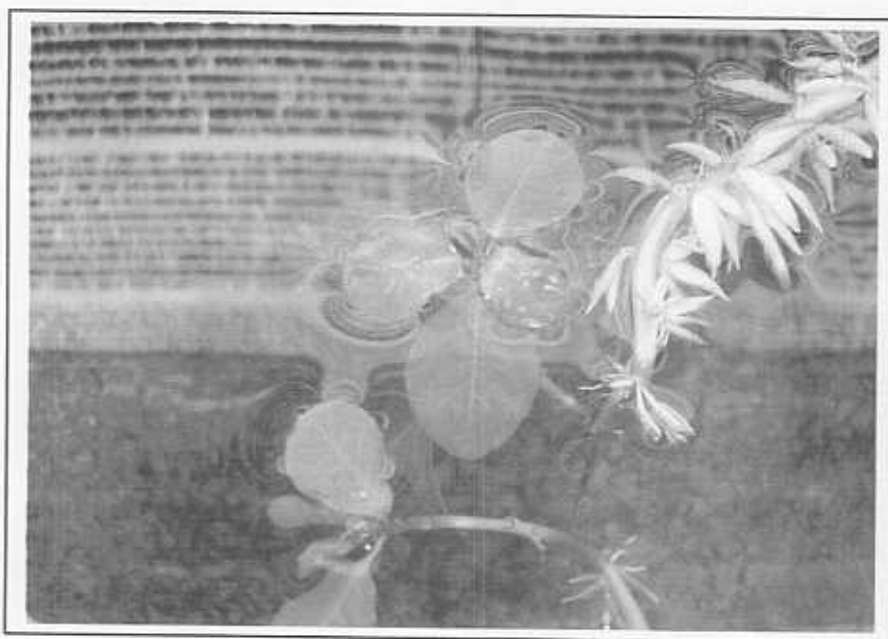
3.11 แพงพวยน้ำ

ชื่อวงศ์ : Onagraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Jussiaea repens* L.

ชื่อพ้อง : *Ludwigia adscendens* (L.) Hara

ชื่ออื่น : creeping waterprimrose ผักแพง ผักปอดน้ำ

ภาพที่ 26 แพงพวยน้ำ

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำที่มีอายุหลายปี บางทีพบเลื้อยขึ้นบนบกที่มีน้ำและ ลำต้นเป็นไหลกลมอวบยาว เลื้อยทอดไปตามน้ำ รากแตกตามข้อเป็นกระจุก มีทั้งรากปกติและรากที่เปลี่ยนเป็นท่อนช่วยพยุงลำต้น รากชนิดนี้มีลักษณะเป็นเนื้อเยื่อสีขาวพองยาวเรียวจนหรือลอยปริ่มน้ำ ลำต้นซึ่งแตกเป็นกิ่งสั้น กลุ่ม ใบขึ้นเหนือหน้า ใบเดี่ยว แตกจากลำต้นแบบสลับแผ่นใบลักษณะเป็นรูปไข่กลับ หรือไข่ขอบขนาน ปลายใบกลมมน ฐานใบเรียวเล็ก ใบยาวประมาณ 1.5-5.0 เซนติเมตร กว้างประมาณ 1.0-2.0 เซนติเมตร แผ่นใบเรียบเป็นมัน ขอบใบเรียบ ก้านใบเรียวเล็กยาวประมาณ 1 เซนติเมตร สีแดงเหมือน ลำต้น ดอกเดี่ยวออกตามซอกใบ ก้านดอกยาวประมาณ 1 เซนติเมตร และจะยาวเพิ่มขึ้นเมื่อเป็นผล ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนติดกันและติดกับรังไข่ด้วย กลีบดอกสีขาวนวล โคนกลีบสี เหลือง 5 กลีบ ร่วงหลุดง่าย ดอกกว้างประมาณ 1.5-2.5 เซนติเมตร เกสรเพศผู้ 10 อันสีเหลือง รังไข่รูป ทรงกระบอกยาวอยู่ต่ำกว่าส่วนอื่น ภายในมี 5 ช่อง ยอดเกสรเพศเมียเป็นก้อนมีรอยหยัก 5 รอย ผล เดี่ยวรูปทรงกระบอกยาว 2.5-3.5 เซนติเมตร ภายในมีเมล็ดมาก เมล็ดสีน้ำตาลรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขรุขระ ยาว 1.0-1.5 มิลลิเมตร พบเป็นพืชลอยน้ำทั่วไปและเป็นวัชพืชในนาข้าวบางแห่งด้วย

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหารหรือยาสมุนไพร และใช้ปลูกในอ่างน้ำเพื่อเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ แม่น้ำมูลอำเภอสว่างวีระวงศ์ อำเภอโขงเจียม

3.12 กระเจี๊ยบ

ชื่อวงศ์ : Trapaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Trapa bispinosa* Roxb. Var. *incisa* Franch. & Sav

ชื่อท้องถิ่น : *T. incisa* Franch & Zucc., *T. bicornis* Osb.

ชื่ออื่น : water chestnut, tinghara nut, water caltrops กระเจี๊ยบเขาแหลม

ภาพที่ 27 กระเจี๊ยบ

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำที่มีอายุปีเดียว รากมี 2 แบบ คือ รากฝอยยึดพื้นดินใต้น้ำ และรากที่แตกตามข้อของ ลำต้นใต้น้ำ ลำต้นเป็นสาขกลมยาวตามระดับน้ำ เห็นข้อปล้องชัดเจน ความยาวของปล้องไม่เท่ากัน ใบ เดี่ยวมี 2 ชนิด คือ ใบลอยน้ำ แผ่นใบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนปลายเขาแหลม ขอบใบด้านบน หยักเป็นฟันห่างๆ ผิวใบด้านบนเขียวเป็นมันด้านล่างสีเขียวอ่อนมีประสีน้ำตาล เห็นเส้นใบชัดเจน มี ขนละเอียดสีน้ำตาล ใบยาว 4-7 เซนติเมตร ก้านใบยาวเกิดเรียงเป็นเกลียวรอบลำต้นตรงส่วนปลาย ก้านใบเมื่อแก่จะบวมและพองเป็นท่อนจึงทำให้ใบลอยน้ำนี้เรียงตั้งเป็นวง เรียกกันว่า “ตั้งกระทง” ส่วน ใบอีกชนิดหนึ่งคือใบใต้น้ำลักษณะแตกเป็นฝอยคล้ายรากแตกจากลำต้นตรงข้อๆ ละ 2-3 ใบ ดอกเดี่ยว ขนาดเล็ก ออกตามซอกใบเหนือน้ำมีก้านดอกสมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4 กลีบ โคนกลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด กลีบดอก 4 กลีบสีขาว เกสรเพศผู้ 4 อัน อับเรณูมี 2 ช่องแตกตามยาว ส่วนของ ดอกเกาะตรงกลางรังไข่ รังไข่มี 2 ช่อง แต่ละช่องมีไข่อ่อน 1 ใบ ดอกเมื่อได้รับการผสมแล้ว ก้านดอก

จะส่งผลไปเจริญได้น้ำ ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วไม่แตก เปลือกแข็ง ลักษณะผลมีเขาแหลม 2 ข้าง ซึ่งเป็นส่วนที่พัฒนาจากกลีบเลี้ยง ภายในมีเมล็ดซึ่งมีใบเลี้ยงขนาดใหญ่ 1 ใบ และขนาดเล็กเป็นเกล็ดอีก 1 ใบ

มักพบแถวจังหวัดภาคกลางและมีการปลูกกันเพื่อนำผลมาเป็นอาหาร ในประเทศไทยมีกระชับอีกชนิดหนึ่งที่นำผลมารับประทานเป็นอาหาร ได้เช่นกัน คือ กระชับเขาหุ้ *Trapa bicornis* Osb. Var. *cochienis* (Lour) Gluck ex Steen. มีชื่อเรียกกันทั่วไปว่า water caltrops ซึ่งมีลักษณะและขนาดของส่วนต่างๆ ใกล้เคียงกับกระชับเขาแหลมมาก ยกเว้น ผลซึ่งมีเขาสองข้างเหมือนกับชนิดแรก แต่เขาสองข้างนั้นลักษณะมนหุ้ ดังนั้นจึงเรียกกันว่า กระชับเขาหุ้

การใช้ประโยชน์ ใช้ผลเป็นอาหาร

บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำหนองขอน อำเภอเมือง

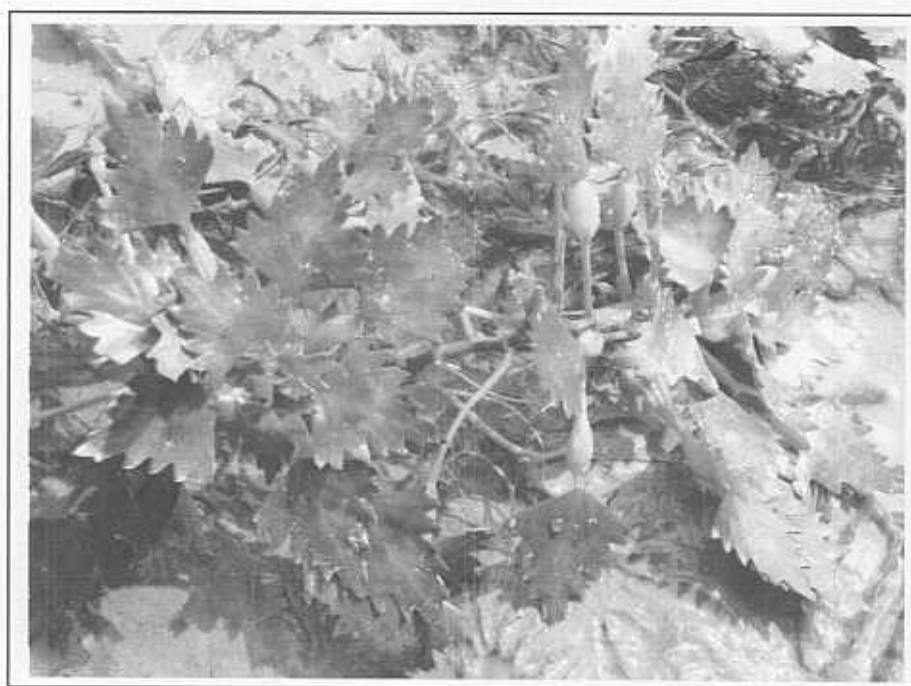
3.13 กระจ่อม

ชื่อวงศ์ : Trapaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Trapa natans* L. var. *pumula* Nakano

ชื่อพ้อง : *T. quadrispinosa* Roxb., *T. maximowiczii* Korsh

ชื่ออื่น : Jesuit's nut, ling nut กระจับสี่เขา มะแง่ง

ภาพที่ 28 กระจ่อม

ลักษณะทั่วไป

พืชลอยน้ำที่มีอายุหลายปี รากมี 2 แบบ คือรากฝอยยึดพื้นดินใต้น้ำ และรากที่แตกตามข้อของ ลำต้นใต้น้ำ ลำต้นเป็นสาขกลมยาวตามระดับน้ำ แต่มักขาดลอยเมื่อมีอายุมาก ลำต้นแตกกิ่งก้านสาขา ได้มีข้อปล้องเห็นได้ชัดเจน ใบเดี่ยวมี 2 ชนิด คือ ใบลอยน้ำ แผ่นใบเป็นรูปเหลี่ยมขนมเป็ชกปูน ปลาย ใบแหลม ขอบใบด้านหยักเป็นฟันห่าง ๆ ผิวใบด้านบนเขียวเป็นมัน ใบยาว 2.8-4.4 เซนติเมตร กว้าง 2.6-4.1 เซนติเมตร ก้านใบยาวเกิดเรียงกันเป็นเกลียวรอบลำต้นตรงส่วนปลาย ก้านใบเมื่อแก่จะพอง เป็นฟอง ทำให้ใบนี้อยู่เรียงตัวตั้งเป็นวงเรียกว่า “ตั้งกระทง” ส่วนใบอีกชนิดหนึ่ง คือ ใบใต้น้ำลักษณะ เหมือนเป็นราก ดอกเดี่ยวขนาดเล็ก ออกตามซอกใบเหนือน้ำ ก้านดอกจะส่งดอกไปเจริญเหนือน้ำ ดอกสมบูรณ์เพศ ส่วนของดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบดอกสีม่วงอ่อน 4 กลีบ เกสรเพศผู้ 4 อัน ส่วนต่างๆ ของดอกเกาะตรงกลางรังไข่ ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วไม่แตก เปลือกนอกแข็ง มี เขาแหลม 4 เขา ผลขนาดเล็กกว่ากระเจี๊ยบ

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหารและปลูกในอ่างน้ำเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ แม่น้ำมูลอำเภอสว่างวีระวงศ์ อำเภอโขงเจียม

4. พืชชายน้ำ

จากการสำรวจครั้งนี้ พบพืชชายน้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (นำไปใช้ประโยชน์ในแง่ต่างๆได้) จำนวน 10 ชนิด (Genus) 7 วงศ์ (Family) พบตามแหล่งน้ำต่างๆทั้งแหล่งน้ำนิ่งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ตลอดจนแหล่งน้ำไหล

4.1 ผักแว่น

ชื่อวงศ์ : Marsileaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Marsilea crenata* Presl.

ชื่ออื่น : water clover, clover fern, pepperwort ผักลิ้นปี หนุเต้าะ

ภาพที่ 29 ผักแว่น

ลักษณะทั่วไป

เฟิร์นน้ำที่มีอายุหลายปี ลำต้นพบทั้งที่เป็นเหง้าอยู่ใต้ดินหรือเป็นไหลตามผิวดินใต้น้ำไหล ลักษณะกลมเรียวยาวสีเขียวอ่อน มีข้อปล้องชัดเจนใบแตกจากข้อของลำต้นจำนวน 1 ก้านใบต่อข้อ ด้านล่างมีรากยึดติดกับดินใบเป็นใบประกอบ ประกอบด้วยก้านใบเล็กเรียวยาวประมาณ 5-15 เซนติเมตร ปลายก้านใบมีใบย่อยจำนวน 4 ใบ เกิดที่จุดเดียวกันลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมหงาย หรือ รูปลิ้น ขนาดเท่ากัน โคนใบสอบ ปลายใบกว้างกลมมน ผิวใบเรียบ ขอบใบเรียบ สปอร์โรซารูปไข่

กลม ขนาดเมล็ดดัวเขียวมีก้านสั้นๆ ติดกับก้านใบตอนล่างประมาณ 1-3 สปอร์โรซาบต่อก้านใบ มักพบกับดินที่เกิดบนดินเริ่มแห้งแล้ง สืบพันธุ์ได้ทั้งแบบแตกไหลและโดยใช้สปอร์

ผักแว่นพบได้ตามที่โล่งกลางแจ้งที่ดินมีความชุ่มชื้นสูงตลอดไปจนถึงที่ลุ่มน้ำขังริมคลองชายน้ำ ตลอดไปจนถึงในนาข้าว และพบว่าเป็นวัชพืชที่สำคัญของนาข้าวชนิดหนึ่งที่มีความคงทนสูง สามารถปรับตัวได้ทั้งในน้ำขังและน้ำแห้งแล้ง ใบอ่อนนำมารับประทานเป็นอาหารได้

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหาร

บริเวณที่พบ หนองน้ำบ้านท่าลาด อำเภวารินชำราบ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร อำเภอสรินธร

4.2 ผักกูดเขากวาง

ชื่อวงศ์ : Marsileaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ceratopteris thalictroides* (L.) Brongn

ชื่อท้องถิ่น : *Acrostichum thalictroides* L.

ชื่ออื่น : ped fern, swamp fern, floating fern, horn fern, ผักขาเขียด ขาเขียดน้ำเต็ม ผักกูดน้ำ ผักกูดนา

ภาพที่ 30 ผักกูดเขากวาง

ลักษณะทั่วไป

เฟิร์นล้มลุกที่มีอายุปีเดียว ชอบขึ้นในที่น้ำขังและหรือในน้ำ ลำต้นอ้วนนั้น รากยึดดินส่งกลุ่มใบชูเหนือดิน ใบมีสามลักษณะคือ ใบที่สืบพันธุ์ไม่ได้ลักษณะเป็นใบประกอบแบบขนนก ส่วนอีกใบหนึ่งคือใบที่สืบพันธุ์ได้เป็นใบประกอบแบบขนนกเช่นกัน แต่ใบย่อยแตกเป็นระยะแบบเขากวาง ขอบใบของใบชนิดนี้จะม้วนเข้าหากันหุ้มอับสปอร์ไว้ภายในอับสปอร์ลักษณะกลมภายในมีสปอร์ไว้ภายในอับสปอร์ลักษณะกลมภายในมีสปอร์จำนวนมาก เมื่อแก่จะแตกออกเพื่อขยายพันธุ์ต่อไป ใบแบบที่สามเป็นใบเดี่ยวลักษณะแผ่นใบแผ่นเป็นแผ่น ขอบใบหยักเว้าแบบขนนก เป็นใบที่สืบพันธุ์ไม่ได้ คือ ไม่สร้างสปอร์ ใบชนิดนี้พบในดินที่เจริญอยู่ได้น้ำ ใบทั้งสามแบบนี้อาจพบในดินเดียวกันหรือแยกกัน พบตามพื้นที่ดินที่และ น้ำขัง ริมน้ำ นาข้าวและในลุ่มน้ำนิ่ง บางครั้งพบขึ้นเป็นพืชได้น้ำ การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหาร

บริเวณที่พบ พุ่มนาอำเภอวารินชำราบ อำเภอสำโรง อำเภอกะชุกชุม

4.3 ว่านน้ำ

ชื่อวงศ์ : Araceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Acorus calamus* L.

ชื่อท้องถิ่น : *A. angustifolius* schott

ชื่ออื่น : myrtlegrass, sweet flag, ผมหา หัมขื่น ฮางคาวผา

ภาพที่ 31 ว่านน้ำ

ลักษณะทั่วไป

พืชล้มลุกที่มีลำต้นเป็นเหง้าแข็งเลื้อยทอดคู้ใต้ดินมีข้อปล้องถี่ รากแตกทางด้านล่างของเหง้า ขัดพื้นดินไว้ลำต้นเหนือดิน ประกอบด้วยกอใบที่แตกเรียงกันเป็นแผง โคนก้านใบแผ่หุ้มลำต้นไว้ ใบ เดี่ยวลักษณะรียาวเว้าเป็นมัน ไม่มีก้านใบ แผ่นใบยาว 70-80 เซนติเมตร กว้าง 1-2 เซนติเมตร ดอกออกเป็นช่อแบบดอกย่อยก้านช่อดอกติดกันเป็นแท่งรูปทรงกระบอกยาวประมาณ 6 เซนติเมตร ดอกย่อยเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบรวม 6 กลีบ เกสรเพศผู้ 6 อัน รังไข่มีเพียง 2-3 ช่อง ภายในมีไข่อ่อนหลายใบ ผลเดี่ยวแบบผลสดเปลือกเป็นเมือกหุ้มมีเมล็ด 2-3 เมล็ด มีการวิจัยสกัดเอาน้ำมันหอมระเหยที่เรียกว่า “oil of calamus” จากลำต้นมาใช้ประโยชน์

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในกระถางเป็นไม้ประดับ เหง้าใช้ทำสมุนไพรน้ำมันหอมระเหย
แหล่งที่พบ ลำธารป่าดงนาทางอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ลำธารน้ำตกสร้อยสวรรค์ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ลำธารอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย

4.4 บอน

ชื่อวงศ์ : Araceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *colocasia antiquorum* Schott

ชื่อท้องถิ่น : *C. esculenta* (L.) Schott var. *aquaticus* Hassk.

ชื่ออื่น : elephant ear บอนน้ำ บอนเขียว

ภาพที่ 32 บอน

ลักษณะทั่วไป

พืชล้มลุกที่มีอายุข้ามปี ลำต้นลักษณะเป็นเหง้าใหญ่อยู่ติดดินมีรากมีปล้องและตาเห็นได้ชัดเจน ลำต้นเหนือดินดินประกอบด้วยกลุ่มใบ 3-10 ใบ ใบเดี่ยวก้านใบติดกับแผ่นใบทางด้านล่าง แผ่นใบขนาดใหญ่ รูปไข่ปลายใบแหลมฐานใบหยักเว้าลึก ขนาดยาว 15-45 เซนติเมตร กว้าง 10-40 เซนติเมตร ก้านใบยาว 30-100 เซนติเมตร สีม่วงคล้ำหรือสีเขียว ภายในมีน้ำยางใส โคนก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มเรียงซ้อนกัน ดอกออกเป็นช่อลักษณะเป็นแท่งประกอบด้วยดอกย่อยขนาดเล็กเรียงติดกันแน่น สีขาวนวลอมเขียว ดอกย่อยขนาดเล็กแยกเพศ ดอกเพศผู้อยู่ตอนบน ดอกเพศเมียอยู่ตอนล่างและมีดอกที่เป็นหมันกั้นระหว่างดอกเพศผู้และดอกเพศเมีย ดอกทั้งช่อมีกาบยาวเรียวสีเหลืองหรือสีเขียวอ่อนหุ้มไว้ ช่อดอกยาวประมาณ 20-35 เซนติเมตร ดอกย่อยไม่มีกลีบรวม ดอกเพศผู้มีแค่เกสรเพศผู้ติดกัน ดอกเพศเมียมีแตรังไข่ที่ภายในมี 1 ช่อง มีไข่อ่อนจำนวนมากยอดเกสรเพศเมียเป็นก้านสั้นๆ ผลเดี่ยวขนาดเล็กเป็นผลสด แต่ไม่ค่อยพบบ่อยนัก

การใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกในกระถางเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ ลำธารน้ำตกแสงจันทร์ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม

4.5 ผักหนาม

ชื่อวงศ์ : Araceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lasia spinosa* (L.) Thw.

ชื่อพ้อง : *L. aculeata* Lour.

ชื่ออื่น : กะลีส

ภาพที่ 33 ผักหนาม

ลักษณะทั่วไป

พืชล้มลุกที่มีอายุหลายปี ลำต้นเป็นเหง้าแข็ง รากยึดพื้นดินหรือพื้นหินใต้น้ำ ใบเดี่ยว ก้านใบยาวแข็ง แผ่นใบใหญ่มีรูปร่างหลายแบบ เช่น คล้ายโล่ขอบใบเรียวรูปไข่ กว้างขอบใบหยักเว้าลึก ดอกออกเป็นช่อแบบดอกย่อยขนาดเล็กเกิดรวมกันเป็นแท่งอยู่ตอนปลายของก้านช่อดอก ใบรองรับช่อดอกยาวบิดเป็นเกลียวสีน้ำตาล ด้านในสีส้มเปิดให้เห็นดอกตรงโคนเท่านั้น ช่อดอกยาวประมาณ 4 เซนติเมตร ก้านช่อดอกยาวประมาณ 60 เซนติเมตร ความยาวของช่อดอกและใบใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีหนามแหลมบริเวณเส้นใบ ก้านใบ และก้านช่อดอกเหมือนกันด้วย ช่อดอกประกอบด้วยดอกย่อยจำนวนมากสีเหลืองอ่อน เป็นดอกสมบูรณ์เพศประกอบด้วยกลีบรวม 4-6 กลีบ เกสรเพศผู้ 4-6 อัน อับเกสรเพศผู้รูปรีแตกตามยาว รังไข่มี 1 ช่อง มีไข่อ่อนเพียง 1 ใบ ยอดเกสรเพศเมียติดกับรังไข่ ผลเป็นผลเดี่ยวแบบผลสดขนาดเล็ก เมล็ดกลมใหญ่เต็มผล

พบตามซอกหินลำธารน้ำไหล หรือพบในที่ชื้นแฉะตามป่าพรุ เป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง เวลาใช้ควรต้มหรือดองเพื่อกำจัดสารพิษเสียก่อน

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหาร โดยทำให้สุกเนื่องจากโบสคมีสารพิษ hydrocyanic acid ใช้เป็นยาสมุนไพร เช่น ใบอ่อนต้ม ใช้แก้ปวดท้อง แก้ไอ ใช้น้ำต้มเพื่ออาบรักษาโรคผิวหนัง เช่น อีสุกอีใส เหงาใช้เป็นยาขับเสมหะ

บริเวณที่พบ ลำธารน้ำตกแสงจันทร์ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม

4.6 ตาลปัตรฤาษี

ชื่อวงศ์ : Butomaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Limnocharis flava* (L.) Buchenau

ชื่อพ้อง : *L. emarginata* Humb&Bopol

ชื่ออื่น : ตาลปัตรขาศี บอนจีน นางกวัก บัวลอย ผักก้านทอง ผักจอง(ภาคอีสาน)

ภาพที่ 34 ตาลปัตรฤาษี

ลักษณะทั่วไป

ไม้ล้มลุกมีอายุหลายปี ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้ามีใบแตกขึ้นมาเป็นกอเหนือดินสูงประมาณ 80 เซนติเมตร ใบเดี่ยวแผ่นใบใหญ่รูปไข่หรือรูปรีเกือบกลม ปลายใบมนหรือมีติ่งแหลม ก้านใบอวบหนา หน้าตัดคล้ายรูปสามเหลี่ยมโคนก้านใบแผ่กว้างหุ้มประกอปกันไว้ ดอกออกเป็นช่อแบบดอกย่อยเกิด

เป็นกระจุกที่ปลายก้านช่อดอก ประมาณ 2-15 ดอก ก้านดอกย่อยยาวใกล้เคียงกัน และที่โคนมีใบประดับรองรับดอกย่อย เห็นผ่านศูนย์กลางของดอกย่อยยาวประมาณ 2 เซนติเมตร ส่วนของช่อดอกย่อยประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบรูปไข่ป้อม กลีบดอก 3 กลีบ สีเหลืองสดร่วงง่าย เกสรเพศผู้จำนวนมาก และมีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมันด้วย ผลกลุ่มที่ประกอบด้วยผลเดี่ยวจำนวนมาก แต่อยู่รวมกันเหมือนเป็นผลเดี่ยว รูปร่างกลมขนาดกว้าง 1-2 เซนติเมตร เมล็ดเมื่อแก่สีดำจำนวนมาก พบตามแหล่งน้ำจืดทั่วไป ชอบขึ้นตามริมน้ำ หนองน้ำ หรือในนาข้าวทั่วประเทศก้านอ่อนและช่อดอก นำมาเป็นอาหารการใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหารและใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำเพื่อเป็นไม้ประดับบริเวณที่พบ พุ่มน้ำอำเภอสิรินธร

4.7 กกสามเหลี่ยมหัวกระดาน

ชื่อวงศ์ : Cyperaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Scirpus grossus* L.f.

ชื่อพ้อง : -

ชื่ออื่น : ผือ (ภาษาถิ่นอีสาน)

ภาพที่ 35 กกสามเหลี่ยมหัวกระดาน

ลักษณะทั่วไป

กกที่มีอายุหลายปี ลำต้นใต้ดินเป็นกกหัวแข็งสีดำ รากเป็นฝอยเต็มไปหมดและยังมีไหลแตกออกจากโคนต้นด้วย ลำต้นเหนือดินเป็นกอประกอบด้วยใบและลำต้นที่สร้างช่อดอก ลักษณะลำต้นใหญ่เป็นรูปสามเหลี่ยมมุมแหลม สูง 1-2 เมตร ใบหนาเรียวยาว 50-100 เซนติเมตร กว้าง 1-2 เซนติเมตร แผ่นใบเป็นร่องตามยาว ช่อดอกเป็นช่อรวมที่ประกอบด้วยก้านช่อดอก 3-4 ใบ ยาว 30-80 เซนติเมตร ความยาวของแขนงแตกต่างกันมีประมาณ 10 แขนง แขนงมีช่อดอกย่อยสีน้ำตาลไหม้ ลักษณะเป็นรูปไข่ปลายเรียวแหลม ยาว 5-10 มิลลิเมตร มีกลีบรองช่อดอกย่อย 2-3 กลีบ ประกอบด้วยดอกย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก เรียงชิดสลับกันเป็นเกลียว ดอกย่อยเป็นดอกสมบูรณ์เพศ มีกลีบรองดอกรูปไข่ยาว 3-4 มิลลิเมตร กลีบรวมเป็นขนแข็ง 6 อัน เกสรเพศผู้ 2-3 แฉก ผลเป็นผลเดี่ยวแบบแก่แล้วแห้งแข็งไม่แตก ลักษณะรูปไข่กว้าง ยาว 2.5-3.5 มิลลิเมตร พบตามแหล่งน้ำขัง หนองน้ำ ริมคลอง และนาข้าวทั่วไปต้นเหนือดินนำมาทอเสื่อได้

การใช้ประโยชน์ ใช้ดักทอเสื่อ

บริเวณที่พบ ทุ่งนาอำเภอตำรา

4.8 ขาเขียด

ชื่อวงศ์ : Pontederiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Monochoria vaginalis* (Burm. f) Persl

ชื่อพ้อง : *Pontederia vaginalis* Burm.f.

ชื่ออื่น : ผักอีฮีน (ภาษาถิ่นอีสาน)

ภาพที่ 36 ขาเขียด

ลักษณะทั่วไป

พืชล้มลุกที่มีอายุปีเดียว ลำต้น เป็นเหง้าสั้นใต้ดิน ลำต้นเหนือดินลักษณะเป็นกอใบที่แตกจากลำต้นเรียงสลับกันเป็นสองแถว สูงประมาณ 30 เซนติเมตร ใบเดี่ยวประกอบด้วยแผ่นใบและก้านใบ อวบน้ำยาว โคนก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มประกบกันไว้ แผ่นใบรูปหัวใจ หรือรูปหอกแกมรูปไข่ ช่อดอกประกอบด้วยดอกย่อยประมาณ 2-15 ดอก ดอกย่อยมีก้านดอกติดกับก้านช่อดอกเป็นระยะๆ ลักษณะดอกได้สัดส่วนกัน ส่วนของดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 6 กลีบ มี 1 อัน ที่ลักษณะต่างออกไป ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วแตกเมล็ดสีน้ำตาลขนาดเล็กจำนวนมาก ผิวเมล็ดสีน้ำตาลตามความยาวประมาณ 10 สัน

พบเป็นวัชพืชในนาข้าว และตามหนองน้ำตื้นๆ ทั่วประเทศ จากการศึกษาของ รุ่งรัตน์ (2520) พบว่าพืชชนิดนี้มี 2 พันธุ์ด้วยกัน คือ

พันธุ์ใบกว้าง เรียกว่า “ผักเป็ด” ลักษณะของแผ่นใบเป็นรูปหัวใจ ช่อดอกมักเกิดใกล้โคนก้านใบ จำนวนดอกย่อยประมาณ 6-16 ดอกต่อช่อ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *M. vaginalis* (Burm.f) Presl. Var. *plantaginea* Solms

พันธุ์ใบแคบเรียกว่า “ข่าเขียด” ลักษณะของใบเป็นรูปหอกแกมรูปไข่ ช่อดอกมักเกิดใกล้ฐานใบ จำนวนดอกย่อยประมาณ 2-4 ดอกต่อช่อ

การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหารและใช้ปลูกในกระถางหรืออ่างน้ำเป็นไม้ประดับ

บริเวณที่พบ ทุ่งนาบ้านท่าลาด อำเภวารินชำราบ

4.9 บัวบก

ชื่อวงศ์ : Apiaceae (Umbelliferae)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Centella asiatica* (L.) Urb.

ชื่ออื่น : ผักหนอก (ภาษาถิ่นอีสาน)

ภาพที่ 37 บัวบก

ลักษณะทั่วไป

เป็นพืชล้มลุกสูง 6-10 เซนติเมตร มีไหลทอดเลื้อย ออกรากตามข้อ ใบเป็นใบเดี่ยว แตกจากบริเวณข้อ รูปไตถึงรูปแก้มกลม กว้าง 1.5-3 เซนติเมตร ยาว 1.3-3 เซนติเมตร ปลายใบมนกว้าง ฐานใบเว้ารูปหัวใจ ก้านใบยาว 1-4.5 เซนติเมตร ดอกสีม่วง ออกเป็นช่อกระจุกตามซอกใบหรือตรงข้าม

กับใบ ก้านช่อดอกยาว 4-8 มิลลิเมตร ดอกย่อยขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายแยก 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ รูปรีกว้าง เกสรผู้ 5 อัน ติดอยู่ระหว่างกลีบดอก ก้านชูเกสรเพศเมีย 2 อัน ผลมีลักษณะกลมแบนแยกเป็น 2 ซีกสีเขียว ขนาด 3-3.5 มิลลิเมตร แต่ละซีกมีหนึ่งเมล็ด

การใช้ประโยชน์ ใบกินเป็นผักสดและคั้นน้ำบำรุงหัวใจ แก้อ่อนเพลีย ขับปัสสาวะ ลดความดันและแก้จ้ำใน ใบตำบดละเอียดใช้น้ำทา แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวกได้

บริเวณที่พบ อ่างเก็บน้ำหนองขอน อำเภอเมือง

4.10 ผักแขยง

ชื่อวงศ์ : Scrophulariaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Limnophila chinensis* (Osb) Merr.

ชื่อพ้อง : *Stemodia hirsute* Heyne ex Benth.

ชื่ออื่น : หญ้าปลาแขยง นางออม

ภาพที่ 38 ผักแขยง

ลักษณะทั่วไป

พืชล้มลุกขนาดเล็กที่มีอายุปีเดียว ชอบขึ้นตามริมน้ำหรือที่น้ำขังและ ลำต้นอวบน้ำขนาดใหญ่ประมาณ 20 เซนติเมตร ใบเดี่ยวแตกจากลำต้นแบบเป็นวงรอบข้อ 3 ใบ ลักษณะใบรูปหอกแกมขอบ

ขนาน ใบขาว 2-4 เซนติเมตร กว้าง 0.5-1 เซนติเมตร ไม่มีก้านใบ ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อยละเอียด ดอกออกเป็นช่อเดี่ยวออกตามซอกใบหรือก้านดอกยาวประมาณ 2-4 มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงติดกันเป็นหลอด กลีบดอกสีม่วงติดกันเป็นหลอดตรงโคนสีขาวยาวประมาณ 7-10 มิลลิเมตร ตรงปลายแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนบน 2 แฉก ส่วนล่าง 3 แฉก ผลเดี่ยวแบบผลแห้งแก่แล้วแตก

พบตามพื้นที่น้ำขังและ พบเป็นวัชพืชตามที่โล่ง ปัจจุบันมีการปลูกเพื่อเป็นการค้าอีกด้วย
การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นอาหาร

บริเวณที่พบ หนองน้ำอำเภอเชษอุดม

สรุปค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ

งบประมาณที่ได้รับจัดสรร	79,500	บาท
ค่าตอบแทน	20,000	บาท
ค่าใช้สอย	31,700	บาท
ค่าวัสดุ	27876.18	บาท
รวมงบประมาณที่ใช้จริง	79,576.18	บาท

สรุปผลการดำเนินโครงการ

ผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้สำหรับงานสำรวจเชิงพื้นที่ แต่สำหรับการเผยแพร่ผลงาน มีการเปลี่ยนแปลงจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการประชาสัมพันธ์ผลงานได้นำเสนอผลงานแบบโปสเตอร์ในงานนิทรรศการวิชาการเกษตร งานเกษตรแห่งชาติระหว่างวันที่ 3 - 11 มีนาคม 2550 ที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์ระหว่างวันที่ 15-17 สิงหาคม 2550 ซึ่งมีคณะครูและนักเรียนในเขตจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียงเข้าชมงานจำนวนมาก และผลงานดังกล่าวจะได้ใช้แสดงในงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์ที่คณะเกษตรศาสตร์เป็นประจำทุกปี

ปัญหาและอุปสรรค

ไม่มี

บรรณานุกรม

- ยุวดี พิรพรไพศาล. 2546. สาหร่ายวิทยา. เชียงใหม่. ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- ยุวดี พิรพรไพศาล สุนทรี เปื้องการ และ กาญจนภรณ์ กสานติกุล. 2541. คุณค่าทางโภชนาการและการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spyrogyra* spp. การประชุมนานาชาติ 3rd Asia Pacific Conference on Algal Biotechnology, โรงแรมภูเก็ต อาร์คเคเดีย จังหวัดภูเก็ต, 7-10 พฤษภาคม 2541. หน้า 157-162.
- วันเพ็ญ มินกาญจน์ และ กาญจนวี พงษ์ฉวี. 2543. พรรณไม้น้ำสวยงาม. กรุงเทพฯ. กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- วนาวรรณ จันทรหนูวงษ์. 2539. พรรณไม้น้ำในตู้กระจก. กรุงเทพฯ. บริษัทเจนเนอรัลนิวส์ จำกัด.
- วีระชัย ณ นคร. 2545. พรรณไม้น้ำบึงประเพณี. กรุงเทพฯ. โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์.
- ศักดิ์อนันต์ ปลาทอง. 2550. คู่มือจำแนกชนิดพืชและสัตว์น้ำที่สำคัญในทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง. สงขลา. กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สุชาดา ศรีเพ็ญ. 2542. พรรณไม้น้ำในประเทศไทย. กรุงเทพฯ. อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- อุไร จิรมงคลการ. 2546. คู่มือคนรักต้นไม้ พรรณไม้น้ำ. กรุงเทพฯ. บ้านและสวน.

ภาคผนวก

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานคณบดี คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โทร.3516

ที่ ศธ 0529.6 / 4,211

วันที่ ๕๗ พ.ค. ๒๕๖๕

เรื่อง ส่งใบสำคัญ

เรียน อธิการบดี ผ่านรองอธิการบดีฝ่ายวิจัย

ตามที่ข้าพเจ้านางสาวกาญจนา พุฒะ ตำแหน่งอาจารย์ ระดับ 7 สังกัดภาควิชา
ประมง คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้รับเงินจากแผนงานศาสนาศิลปและ
วัฒนธรรม งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (รหัสบัญชี 05003) หมวดเงินอุดหนุนทั่วไป ประจำปี
งบประมาณ 2548 จำนวน 79,500.- บาท (เจ็ดหมื่นเก้าพันห้าร้อยบาทถ้วน) เพื่อจัดโครงการ
“การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ไม้ในจังหวัดอุบลราชธานี”

บัดนี้โครงการดังกล่าวได้เสร็จสิ้นแล้ว โดยมีค่าใช้จ่ายเงินตามรายละเอียดดังนี้

- หมวดเงินอุดหนุนทั่วไป	79,500.-บาท
1. ค่าตอบแทน	
- ค่าตอบแทนผู้ปฏิบัติงานนอกเวลา	20,000.- บาท
2 ค่าใช้สอย	
- ค่าเดินทางไปราชการ	1,100.- บาท
- ค่าจ้างเหมา	30,600.- บาท
3. ค่าวัสดุ	27,876.18 บาท
รวมเงินทั้งสิ้น	79,576.18 บาท
ขอเบิกจ่ายเงินทั้งสิ้น	79,500.- บาท (เจ็ดหมื่นเก้าพันห้าร้อยบาทถ้วน)

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

นางสาวกาญจนา พุฒะ
(นางสาวกาญจนา พุฒะ)
หัวหน้าโครงการฯ